

VLAAMSE RAAD

ZITTING 1995-1996

PLENAIRE VERGADERING

HANDELINGEN 23

MORGENVERGADERING VAN WOENSDAG 24 JANUARI 1996

BELEIDSBRIEF SCHOOL MAKEN IN VLAANDEREN

Inhoud

Nr. 23

Woensdag 24 januari 1996
Morgenvergadering

	Blz.
Berichten van verhindering	1173
Ontwerp van decreet	
Indiening en verwijzing	1173
Voorstellen van decreet	
Indiening en verwijzing	1173
Intrekking	1173
Voorstel van resolutie	
Indiening en verwijzing	1173
Moties van aanbeveling	
Indiening	1174
Met redenen omklede moties	
Indiening	1174
Verslagen	
Indiening	1175
Advies van de Vlaamse Mediaraad	
Indiening	1175
Rapport van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen	
Indiening	1175
Nota van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen	
Indiening	1175
Opmerking van het Rekenhof	
Indiening	1176
Kennisgevingen van het Arbitragehof	
Indiening	1176
Beleidsbrief School maken in Vlaanderen. Een voorwaardenscheppend en integrerend onderwijsbeleid voor de 21ste eeuw. Beleidsprioriteiten 1995-1999 – 143 (1995-1996) - Nrs. 1 tot 3	
Debat	1176
Spreekers : de heer Jos De Meyer, verslaggever, mevrouw Marleen Vanderpoorten, de heren Freddy Sarens, Joris Van Hauthem, André Van Nieuwkerke, Christiaan Vandenbroeke, Ludo Sannen en minister Luc Van den Bossche	
Regeling van de werkzaamheden	1196

VOORZITTER : De heer Norbert De Batselier

– *De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.*

– *De vergadering wordt geopend om 10.02 uur.*

De voorzitter : Dames en heren, de vergadering is geopend.

BERICHTEN VAN VERHINDERING

Emiel Verrijken : gezondheidsredenen ;

Christian Van Eyken : ambtsverplichtingen ;

Leo Goovaerts, Johan Weyts : buitenslands.

ONTWERP VAN DECREET

Indiening en verwijzing

De voorzitter : Het volgende ontwerp van decreet werd ingediend :

– Ontwerp van decreet betreffende de waterkeringen
– 196 (1995-1996) – Nr. 1.

Verwezen naar de Commissie voor Ruimtelijke Ordening, Openbare Werken en Vervoer.

VOORSTELLEN VAN DECREET

Indiening en verwijzing

De voorzitter : De volgende voorstellen van decreet werden ingediend :

– Voorstel van decreet van de heer Ludo Sannen c.s. houdende wijziging van het decreet van 12 maart 1975 betreffende de Raad voor Taaladvies

– 195 (1995-1996) – Nr. 1.

Verwezen naar de Commissie voor Cultuur en Sport.

– Voorstel van decreet van de heren Carl Decaluwé en Eddy Schuermans c.s. houdende wijziging van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 25 januari 1995

– 206 (1995-1996) – Nr. 1.

Verwezen naar de Commissie voor Mediabeleid.

Intrekking

De voorzitter : Het volgende voorstel van decreet werd ingetrokken :

– Voorstel van decreet van de heer Eddy Schuermans houdende wijziging van het decreet van 7 november 1990 houdende de organisatie en erkenning van lokale radio's

– 93 (BZ1995) – Nr. 1.

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Indiening en verwijzing

De voorzitter : Het volgend voorstel van resolutie werd ingediend :

– Voorstel van resolutie van de heer Didier Ramoudt betreffende de Regie voor Maritiem Transport

Voorzitter

– 205 (1995-1996) – Nr. 1.

Verwezen naar de Commissie voor Ruimtelijke Ordening, Openbare Werken en Vervoer.

MOTIES VAN AANBEVELING

Indiening

De voorzitter : De volgende moties van aanbeveling werden ingediend :

- Motie van aanbeveling van de heer Didier Ramoudt over de beleidsbrief Toerisme Vlaanderen. Onze rijke verscheidenheid tenvolle erkennen door produktdifferentiatie en een geïntegreerd beleid. Beleidsprioriteiten 1995-1999
– 160 (1995-1996) – Nr. 3.
 - Motie van aanbeveling van mevrouw Trees Merckx-Van Goey en de heer Jacky Maes c.s. over de beleidsbrief Toerisme Vlaanderen. Onze rijke verscheidenheid tenvolle erkennen door produktdifferentiatie en een geïntegreerd beleid. Beleidsprioriteiten 1995-1999
– 160 (1995-1996) – Nr. 4.
-
-

MET REDENEN OMKLEDE MOTIES

Indiening

De voorzitter : De volgende met redenen omklede moties werden ingediend :

- Met redenen omklede motie van de heer Etienne Van Vaerenbergh, mevrouw Brigitte Grouwels, mevrouw Sonja Van Lindt, de heer Michiel Vandenbussche, mevrouw Cecile Verwimp-Sillis en de heer Michel Doomst tot besluit van de op 17 januari 1996 door de heer Etienne Van Vaerenbergh gehouden actuele interpellatie tot de heer Luc Van den Brande, minister-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Wetenschap en Technologie, en mevrouw Anne Van Asbroeck, Vlaams minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijke Kansenbeleid, over de noodzakelijkheid van het onverwijld uitwerken van maatregelen ter versterking van de positie van de Vlamingen in Brussel naar

aanleiding van de recente publikatie van de VUB-studie over de toepassing van de taalwetgeving in Brussel
– 197 (1995-1996) – Nr. 1.

- Met redenen omklede motie van de heren Paul Van Grembergen, Kris Van Dijck en Chris Vandembroeke tot besluit van de op 17 januari 1996 door mevrouw Nelly Maes gehouden actuele interpellatie tot de heer Luc Van den Bossche, minister vice-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken, over het afkondigen van een benoemingsstop in het secundair onderwijs
– 198 (1995-1996) – Nr. 1.
- Met redenen omklede motie van de heren Johan De Roo en Robert Voorhamme tot besluit van de op 17 januari 1996 door de heer Joris Van Hauthem gehouden actuele interpellatie tot de heer Luc Van den Brande, minister-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Wetenschap en Technologie, over de hervorming van de sociale zekerheid en de verdere staatsvorming
– 199 (1995-1996) – Nr. 1.
- Met redenen omklede motie van de heer André Denys tot besluit van de op 17 januari 1996 door de heer Joris Van Hauthem gehouden actuele interpellatie tot de heer Luc Van den Brande, minister-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Wetenschap en Technologie, over de hervorming van de sociale zekerheid en de verdere staatsvorming
– 200 (1995-1996) – Nr. 1.
- Met redenen omklede motie van de heren Jean-Marie Bogaert en Jos Geysels tot besluit van de op 18 januari 1996 door de heren Eddy Schuermans en Jos Geysels in commissie gehouden interpellaties tot de heer Eric Van Rompuy, Vlaams minister van Economie, KMO, Landbouw en Media, respectievelijk over de betrokkenheid van het Vlaams Gewest bij het opstellen en uitvoeren van het nationaal uitrustingsplan inzake de middelen voor productie en transport van elektrische energie, en over de betrokkenheid van het Vlaams Gewest bij het nationaal uitrustingsplan voor de elektriciteit
– 201 (1995-1996) – Nr. 1.
- Met redenen omklede motie van de heren Eddy Schuermans, Didier Ramoudt en Fred Dielens tot besluit van de op 18 januari 1996 door de heren Eddy Schuermans en Jos Geysels in commissie gehouden interpellaties tot de heer Eric Van Rompuy, Vlaams minister van Economie, KMO, Landbouw en Media, respectievelijk over de betrokkenheid van het Vlaams Gewest bij het opstellen en uitvoeren van het nationaal uitrustingsplan inzake de middelen voor productie en transport van

Voorzitter

elektrische energie, en over de betrokkenheid van het Vlaams Gewest bij het nationaal uitrustingsplan voor de elektriciteit

– 202 (1995-1996) – Nr. 1.

- Met redenen omklede motie van de heren André Denys en Didier Ramoudt tot besluit van de op 18 januari 1996 door de heer Carl Decaluwé in commissie gehouden interpellatie tot de heer Eric Van Rompuy, Vlaams minister van Economie, KMO, Landbouw en Media, over de problemen van de textiel- en kledingsector – 203 (1995-1996) – Nr. 1.

- Met redenen omklede motie van de heren Johan De Roo, Carl Decaluwé en Gilbert Bossuyt tot besluit van de op 18 januari 1996 door de heer Carl Decaluwé in commissie gehouden interpellatie tot de heer Eric Van Rompuy, Vlaams minister van Economie, KMO, Landbouw en Media, over de problemen van de textiel- en kledingsector – 204 (1995-1996) – Nr. 1.

VERSLAGEN

Indiening

De voorzitter : De volgende verslagen werden ingediend :

- Verslag door de heer Herman Candries uitgebracht namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden over de Beleidsbrief Werken in Vlaanderen. Van werkgelegenheid naar tewerkstelling. Beleidsprioriteiten 1995-1999 – 165 (1995-1996) – Nr. 3.
- Verslag door mevrouw Gracienne Van Nieuwenborgh namens de Commissie voor Cultuur en Sport over het voorstel van resolutie van de heren René Swinnen en Freddy Sarens betreffende de toekenning van extra financiële middelen voor Nederlandse taallessen voor migranten en vluchtelingen in het kader van de basiseducatie bij de begrotingscontrole 1996 – 174 (1995-1996) – Nr. 3.
- Verslag door de heer Eddy Schuermans namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden over de beleidsbrief Vlaanderen : ondernemend land. Nieuwe mogelijkheden uitbouwen voor de vernieuwing van de economie. Beleidsprioriteiten 1995-1999 – 140 (1995-1996) – Nr. 3.

ADVIES VAN DE VLAAMSE MEDIARAAD

Indiening

De voorzitter : Het volgende advies van de Vlaamse Mediaraad werd ingediend :

- Advies van de Vlaamse Mediaraad nummer 96/01 over de ontwerpbesluiten van de Vlaamse regering tot aanvulling van het BRTN-pensioendecreet van 13 juli 1994 en tot regeling van de administratieve en geldelijke situatie van de ambtenaren-generaal van de BRTN.

Dit advies ligt ter inzage bij het Secretariaat van de Raad, afdeling Decreetgevend Secretariaat.

RAPPORT VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD VAN VLAANDEREN

Indiening

De voorzitter : Het volgende rapport van de SERV werd ingediend :

- Onderzoek van 11 oktober 1995 naar de financiering van het Vlaamse milieubeleid.

Dit rapport ligt ter inzage bij het Secretariaat van de Raad, afdeling Decreetgevend Secretariaat.

NOTA VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD VAN VLAANDEREN

Indiening

De voorzitter : De volgende nota van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen werd ingediend :

- Nota van de SERV van 17 januari 1996 betreffende de evaluatie van de begroting 1996.

Deze nota van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen ligt ter inzage bij het Secretariaat van de Raad, Afdeling Decreetgevend Secretariaat

OPMERKING VAN HET REKENHOF

Indiening

De voorzitter : De volgende opmerking van het Rekenhof werd ingediend :

- Opmerking van het Rekenhof (N14-1.251.934 B1) betreffende het ministerieel besluit van 22 december 1995 tot wijziging en overschrijving van de vastleggingsmachtigingen vastgesteld in de artikelen 21 en 106 van de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 1995, gewijzigd in artikel 15, respectievelijk artikel 35 van de aangepaste algemene uitgavenbegroting 1995.

Deze opmerking van het Rekenhof ligt ter inzage bij het Secretariaat van de Raad, afdeling Decreetgevend Secretariaat.

KENNISGEVINGEN VAN HET ARBITRAGEHOF

Indiening

De voorzitter : De volgende kennisgevingen van het Arbitragehof betreffende beroepen tot vernietiging en prejudiciële vragen liggen ter inzage bij het Secretariaat van de Raad, Afdeling Decreetgevend Secretariaat :

- Rolnummer 913 ;
- Rolnummer 914 ;
- Rolnummer 915 ;
- Rolnummer 916 ;
- Rolnummer 917.

BELEIDSBRIEF School maken in Vlaanderen. Een voorwaardenscheppend en integrerend onderwijsbeleid voor de 21ste eeuw. Beleidsprioriteiten 1995-1999 – 143 (1995-1996) – Nrs. 1 tot 3

Debat

De voorzitter : Dames en heren, aan de orde is de beleidsbrief School maken in Vlaanderen. Een voorwaardenscheppend en integrerend onderwijsbeleid voor de 21ste eeuw. Beleidsprioriteiten 1995-1999.

De heer De Meyer, verslaggever, heeft het woord.

De heer Jos De Meyer, verslaggever (*Op de tribune*) : Mijnheer de voorzitter, mijnheer de minister, collega's, voor het verslag verwijs ik naar het verslag dat u schriftelijk werd overgemaakt. Ik dank de medewerkers van de Vlaamse Raad voor dit verslag. Ik wil mij hier beperken tot een aantal beschouwingen rond de opdracht van het onderwijs, de functie van de school, de problematiek van gelijkheid en vrijheid in het onderwijs, en tenslotte over structuren en mensen.

Volgens de christendemocraten heeft het onderwijs de opdracht om in aansluiting met de opvoeding, het gezin en andere opvoedingsmilieus mensen te begeleiden opdat zij zelfstandig de wereld kunnen ontdekken, aanvaarden en realiseren, in een open relatie met en in dienst van anderen. Door onderwijs in het perspectief van verantwoordelijkheid te stellen, krijgt het onvermijdelijk een maatschappelijke en een toekomstdimensie. Onderwijs is ingeschakeld in een lange traditie van kritische en creatieve cultuuroverdracht. De mens leert waarden ontdekken, een nieuwe betekenis stichten, en actief en creatief zijn. Kortom, onderwijs leert mensen geschiedenis te maken in de lijn van een lange traditie.

Essentieel in de christendemocratische visie is dat iedereen kansen krijgt om zijn eigen verantwoordelijkheid te nemen en zijn eigen talenten te ontwikkelen. De grootste structurele uitdaging ligt wellicht in de vraag : hoe geraakt men het verst met zoveel mogelijk mensen ? De aandacht om blijvende drempels in de toegankelijkheid en de doorstroming van het onderwijs weg te werken, blijft een prioritaire opdracht.

Volgens de christendemocraten ligt de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de kinderen en jongeren in de eerste plaats bij de ouders. Hun taak wordt gedeeltelijk aangevuld en voortgezet door de school. Het is dan ook van fundamenteel belang dat ouders voor hun kinderen een school kunnen kiezen waarvan het opvoedingsproject het best bij hun eigen ideeën over opvoeding aansluit.

In de relaties tussen ouders, school en samenleving lijkt er een paradox te zijn ontstaan. De samenleving is steeds complexer en veeleisender geworden. De invloeden van buitenaf en de maatschappelijke druk op het gezin en op de ontwikkeling van kinderen en jongeren zijn de jongste jaren sterk toegenomen. Die evolutie wordt steeds duidelijker. Tegelijkertijd is er de toenemende druk op de ouders om andere maatschappelijke taken op te nemen. Uit de confrontatie tussen deze twee tendensen ontstaat enerzijds de vraag om een aantal opvoedende taken over te dragen naar – op de eerste plaats – de school, zonder an-

De Meyer

derzijds afstand te moeten doen van de groeiende ouderlijke verantwoordelijkheid.

De maatschappelijke opdracht van onderwijs wordt meer en meer ter discussie gesteld : aan de ene kant vinden de scholen dat men te veel van hen vergt, en aan de andere kant willen de ouders, het bedrijfsleven en de hele maatschappij dat het onderwijs steeds meer taken op zich neemt.

Eén van de belangrijkste uitdagingen in dit verband is de groeiende ongelijkheid in de samenleving. Er ontstaat steeds duidelijker een gespleten samenleving met aan de ene kant degenen die meekunnen, en aan de andere kant degenen die uit de boot vallen. Daarom is er dringend nood aan een maatschappelijk debat over de opdracht van het onderwijs in de samenleving, opdat er meer coherentie en verstandhouding kan komen tussen wat de maatschappij van het onderwijs verwacht en wat het onderwijs zelf als zijn opdracht beschouwt. Indien in onze complexe samenleving steeds meer opdrachten worden doorgespeeld naar het onderwijs, dan lijkt het mij tegenstrijdig om tegelijkertijd ook te wensen dat dit onderwijs goedkoper wordt.

Over gelijkheid en vrijheid in het onderwijs wil ik het volgende onderstrepen : recht op onderwijs betekent dat iedereen recht heeft op een vormingsproces dat het best aan zijn eigen mogelijkheden is aangepast. Dit kan door differentiatie van studie- en vormingsrichtingen en door een aangepaste daadwerkelijk begeleiding van de leerlingen. We betreuren evenwel dat de door de grondwet verzekerde gelijkheid in het onderwijs nog niet volledig is gerealiseerd. Het streven ernaar blijft voor de christen-democraten dan ook een dwingende uitdaging.

De gemiddelde kostprijs voor een secundair leerling in het vrije net bedraagt 187.000 frank tegen 309.000 frank in de ARGO. De werkingstoelagen variëren voor hetzelfde onderwijsniveau van 21.000 frank tot 64.000 frank. Het is nogal evident dat dit niet op objectieve gronden kan worden verklaard. Dezelfde interpretatie van het begrip kosteloos leerplichtonderwijs voor verschillende studierichtingen, maar ook voor verschillende netten is voor ons belangrijk. Uiteraard spelen de werkingstoelagen hierbij een grote rol. Het blijven streven naar kosteloos leerplichtonderwijs is van fundamenteel belang voor het waarborgen van kansengelijkheid voor éénieder.

In dit kader zijn we altijd voorstander geweest van een stelsel van aangepaste studietoelagen, om maximaal de werkelijke studiekosten van de minvermogende leerlingen en studenten te dekken.

We blijven uiteraard ook de leerplicht tot 18 jaar verdedigen. De leerplicht spruit voort uit de waarde die men

hecht aan de gelijkheid van kansen in het onderwijs. Het is een garantie om éénieder tot een bepaalde leeftijd dezelfde kansen op scholing te bieden. De complexere geworden samenleving en arbeidsmarkt maken het behoud van de leerplicht tot 18 jaar meer dan wenselijk.

Vrijheid van onderwijs betekent voor de christen-democraten vrijheid van inrichting, vrijheid van schoolkeuze en pedagogische vrijheid van de inrichtende machten.

Inzake de vrije schoolkeuze is er bij de ouders ongetwijfeld een evolutie vast te stellen in vergelijking met tien en twintig jaar geleden. Vrije keuze zou voor ons in de eerste plaats een keuze kunnen zijn tussen officieel onderwijs en vrij onderwijs. Binnen deze twee groepen van inrichtende machten kunnen vele afzonderlijke inrichtende machten bestaan met ieder hun eigen pedagogisch en/of opvoedkundig project.

Onder officieel onderwijs wordt begrepen het onderwijs ingericht door publieke rechtspersonen. Het is de weerspiegeling van een pluralistische samenleving op het onderwijs en staat open voor alle ouders en leerlingen ongeacht hun religieuze, ideologische, filosofische of politieke opvatting. Deze openheid wordt verwoord in het pedagogisch project.

In het vrij onderwijs kan de inrichtende macht zich voor haar pedagogisch project beroepen op welbepaalde godsdienstige, ideologische of filosofische opvattingen. Deze benadering zou tevens uitvoering geven aan een engagement van de Staten-Generaal TSO/BSO.

Ten slotte wil ik het nog hebben over structuren en mensen. Wat de hervorming van het secundair onderwijs betreft, is de trend door de minister gezet met samenwerkingsverbanden, enveloppefinanciering, meer autonomie, rationeel aanbod in studiedomeinen en responsabilisering. Deze hervorming wordt voorafgegaan door een herstructurering van de ARGO en een eigentijdse invulling van de vrije schoolkeuze. Ik constateer op dit moment dat deze begrippen in het onderwijsveld niet meer neutraal worden geïnterpreteerd. Men vreest terecht of ten onrechte dat de hele herstructurering eerder een besparingsoperatie wordt dan een middel om de onderwijskwaliteit in Vlaanderen te behouden en te verhogen. Voor mij is het essentieel dat wij als parlementsleden ten volle onze rol kunnen spelen bij deze hervorming. Over doelstellingen zullen we het mogelijk vrij snel eens geraken, maar over de middelen en hun effectiviteit, alsook over de rol van de overheid enerzijds en de inrichtende machten, al of niet gegroepeerd in samenwerkingsverbanden, anderzijds is duidelijk nog veel overleg noodzakelijk.

Ik heb nog enkele vragen. Zal het globale budget voor de scholen en de samenwerkingsverbanden hetzelfde blijven als het huidige budget van het secundair onderwijs of op

De Meyer

welke wijze zal het evolueren ? Indien er besparingen moeten gebeuren, zullen deze dan voorafgaandelijk worden uitgevoerd of kunnen ze de meer autonome werking van de inrichtende machten in de samenwerkingsverbanden hypothekeren ?

Wat zal er gebeuren met het statuut van het personeel ? En met de bekwaamheidsbewijzen ? Blijven daarover maximale, minimale, of helemaal geen afspraken bestaan ? Wordt dit een bevoegdheid van het samenwerkingsverband ?

Welke tewerkstellingsperspectieven willen we bieden aan jonge, gemotiveerde, niet-vastbenoemde personeelsleden ? Welke bijkomende uitgroei banen wensen we voor plus-vijfenvijftigers, bijvoorbeeld om deeltijds te werken ? De minister kent deze vragen, die het algemene klimaat in de sector beïnvloeden, beter dan wij.

Grote hervormingen kunnen niet overhaast worden uitgevoerd. En vooral niet wanneer zo'n grote groep van leerplichtigen hierbij is betrokken. Grote hervormingen zoals de invoering van het VSO, en later, het eenheidstype in het secundair onderwijs blijken enkele jaren later niet te voldoen aan de gestelde verwachtingen. Deze ervaringen leren ons dat te grote, en te complex gestelde verwachtingen gemakkelijk aanleiding kunnen geven tot partiële resultaten, die achteraf moeten worden bijgestuurd. Structuren hebben uiteraard hun betekenis. Maar het belangrijkste in dit proces blijven de mensen, die het dagdagelijks waarmaken : leerkrachten, directies, hulpopvoedend en administratief personeel, inrichtende machten, begeleiders en inspecties. Hun motivatie en inzet in dit veranderingsproces zullen het resultaat mee bepalen. Hun betrokkenheid, mede via hun vertegenwoordigers, is belangrijk. Laten we daar niet aan twifelen. Zoniet zou het kunnen dat de olifant wel eens een muis baart ! (*Applaus*)

De voorzitter : Mevrouw Vanderpoorten heeft het woord.

Mevrouw Marleen Vanderpoorten (*Op de tribune*) : Mijnheer de voorzitter, mijnheer de minister, collega's, bij de bespreking van de onderwijsbeleidsbrief in de commissie van eind vorig jaar, stelden we dat deze beleidsbrief een zeer ambitieus werkstuk is. In de beleidsbrief worden eigenlijk alle problemen in de sector geïnventariseerd, en wordt een richting aangegeven voor het zoeken naar oplossingen. We vonden toen dat de beleidsopties te algemeen werden geformuleerd, en dat er te weinig concrete gegevens inzaten. We vroegen ons af welke lading door bepaalde begrippen zou worden gedekt.

Intussen is gebleken dat de minister wellicht reeds verder gevorderd is met een aantal ontwerpdecreten die in de beleidsbrief worden aangekondigd, dan we als raadsleden kunnen vermoeden. In dat verband heeft de minister te-

genover de commissieleden reeds een serieuze tip opgeleverd van de sluiert die over het aangekondigd decreet over het secundair onderwijs hangt. Dit geeft ons de mogelijkheid om de betekenis van enkele begrippen, zoals autonomie, enveloppe, samenwerkingsverbanden en regio's beter in te schatten. En om te omschrijven wat foute stellingnamen zouden kunnen zijn.

Wat de inhoudelijke elementen betreft is het streven naar permanent leren en anders omgaan met kennis en vaardigheden opvallend aanwezig in de beleidsbrief. Permanente vorming is inderdaad het enige antwoord op de snelle kennisvernieuwing die zich vandaag in onze samenleving voltrekt. De initiële vorming moet daarom opgezet worden in de optiek van levenslang leren. Nascholing, bijscholing en herscholing moeten een vanzelfsprekendheid worden. Permanente vorming lijkt trouwens het enige afdoende antwoord op de snelle kennisvernieuwing die zich voordoet. Ze is niet alleen van belang om de economisch relevante kennis op peil te houden, maar ook om iedereen voldoende kansen op maatschappelijke participatie te waarborgen.

Bekwaamheid tot zelfstandig bijsturen, communicatievaardigheid en innovatiebereidheid zijn vaardigheden die dikwijls worden genoemd als voorwaarden om in de toekomst op een doeltreffende en efficiënte manier te kunnen leven en werken.

Het is van primordiaal belang dat de pedagogische aanpak rekening houdt met de grotere vraag naar creativiteit en zelfsturing. Essentieel is de vraag hoe ook minder begaafden en kansarmen deze vaardigheden volledig kunnen verwerven en hoe vroegtijdige kanalisaties, al te vaak uitsluitend in de hand gewerkt door gezinssituaties, kunnen worden vermeden. Ondanks de ingebouwde observatie- en oriëntatiefase, die vooral naar de VSO-periode refereert, komen jongeren immers nog te vaak en te vlug in sociaal opgedrongen studierichtingen terecht.

De kennisexplosie van de laatste decennia maakt een nieuwe omgang met deze kennis noodzakelijk. We moeten in de toekomst bewuster en op een meer beredeneerde manier uitmaken wat we als basiscompetenties beschouwen. De eindtermen, die op die manier reeds gedeeltelijk tot stand kwamen en nog zullen komen, moeten dan door de autonome school kunnen worden aangevuld in het kader van het eigen onderwijsmodel, aangepast aan de lokale situatie. Om te slagen in haar maatschappelijke opdracht, namelijk het overdragen van kennis, het bijbrengen van ethisch inzicht en verbeeldingskracht en het ontwikkelen van de persoonlijkheid, mag de maatschappij heel wat middelen ter beschikking stellen. Tegelijkertijd is echter een grondige herdenking nodig over de manier waarop deze middelen ter beschikking worden gesteld.

Vanderpoorten

Dames en heren, uit de begroting '96 bleek reeds, zij het miniem, de wil om een uit de hand gelopen budget te beheersen. Dit gebeurde concreet door het overhevelen van werkingsmiddelen van het secundair naar het basisonderwijs. De enorme druk op onderwijswedden en -lonen, waardoor werkingskredieten en beleidskredieten beperkter worden, poogt de minister reeds af te blokken door een benoemingsstop. Deze benoemingsstop zou een grotere bewegingsvrijheid moeten creëren bij het officieel van start gaan van de samenwerkingsverbanden. Tegelijkertijd zorgt deze toch wel tamelijk willekeurige ingreep van de minister voor de aantasting van de sereniteit in onderwijsmiddelen. Deze sereniteit zou best behouden blijven vooraleer men met dergelijke grondige en fundamentele operatie start.

Zonder de vakbonden te willen nalopen, met wie we het over andere zaken zeker niet eens zijn, willen we toch vragen om een gegeven woord na te komen en elke vorm van willekeur uit te sluiten. Enkele jaren geleden werd in deze Vlaamse Raad een akkoord bereikt over de zogenaamde supertijdelijken, die juist meer benoemingsmogelijkheden zouden krijgen. Men creëerde dus duidelijke verwachtingen, die de minister nu niet wil nakomen. Dit getuigt van een nefaste zeer-korte-termijnvisie en geeft blijk van gebrek aan overleg, zoals ook de heer Swinnen het vanmorgen in de pers zei. We appreciëren dat de minister ernstige hervormingsplannen heeft, maar hij houdt bepaalde elementen, zoals cijfers, te lang binnen een besloten kringetje. Dit werkt wrevel op, vooral omdat uit persberichten blijkt dat reeds zeer veel op papier staat, ook wat het secundair onderwijs betreft.

Veel begrippen in de onderwijsbeleidsbrief klinken de VLD aangenaam in de oren. Wij pleiten immers al lang voor enveloppefinanciering, meer autonomie en inspraak voor de scholen en meer responsabiliteit op het lokale vlak. Ook het waarborgen van de vrije keuze blijft voor ons essentieel. Het zal echter vooral over de invulling van deze begrippen zijn, dat de discussies zich in de komende maanden zullen ontpinnen. Het is een gegeven dat de school, zoals ze door de leerlingen wordt beleefd, niet te groot mag worden. Het gevaar is immers reëel, dat de leerlingen zich niet goed voelen in grote scholen. Omdat er voldoende ademruimte moet kunnen worden gegeven voor programmering van studierichtingen en personeelsbeleid, is de mogelijkheid van samenwerkingsverbanden tussen scholen wenselijk.

Deze vorm van schaalvergroting heeft vele voordelen : een bredere waaier van studierichtingen en dus een juistere oriëntering van de leerlingen, efficiëntere aanwending van pedagogische en financiële middelen, ruimte voor een personeelsbeleid. Essentieel blijft uiteraard de waarborg

voor een vrije keuze. Het belangrijkste element voor het waarborgen van de vrije keuze lijkt volgens ons de grootte van de regio waarbinnen een samenwerkingsverband moet of mag tot stand komen.

Het is onmogelijk om akkoord te gaan met cijfers die reeds door vooraanstaanden uit onderwijsmiddelen werden geciteerd en die reeds in de pers circuleerden en schommelden tussen de 4.000 tot 5.000 leerlingen per net. Dit zou betekenen dat wanneer men kiest voor een samenwerkingsverband met uitsluitend ARGO-scholen gemiddeld slechts 2 tot 3 samenwerkingsverbanden binnen één provincie zouden kunnen bestaan. Zelfs samenwerkingsverbanden tussen officiële scholen van ARGO, gemeenten en provincie – wat blijkbaar in de bedoeling ligt van de minister – zouden zich uitstrekken over een te grote regio indien deze geciteerde cijfers kloppen. Blijkbaar zal men op vrijwillige basis kunnen samenwerken, maar als de cijfers inderdaad van die orde van grootte zijn, zal van vrijwilligheid nog weinig overblijven omdat de scholen niet anders zullen kunnen dan met al hun collega's uit de omgeving samen te werken. Als men met andere woorden de lat te hoog legt voor de aantallen leerlingen die moeten deel uitmaken van een samenwerkingsverband, dan omzeilt men elke vrijwilligheid en daarmee kan de VLD niet akkoord gaan. Dit zou tevens betekenen dat, wegens de vooropgestelde reductie van het aantal studierichtingen, leerlingen alvast veel grotere afstanden zullen moeten afleggen om in het net van hun keuze de studierichting van hun keuze te kunnen volgen. Volgens de VLD is de opvang van de regio dus essentieel. Samenwerkingsverbanden binnen één stad en haar regio of met een veel kleiner aantal leerlingen dan 4.000, lijken ons ideaal. Samenwerkingsverbanden tussen het lager en het secundair onderwijs komen evenmin ter sprake, terwijl dit eigenlijk toch logisch en redelijk zou zijn. Is het overigens niet aangewezen om de netoverschrijdende samenwerkingsverbanden, waarvan op het eerste gezicht weinig wordt verwacht op één of andere manier te stimuleren ? Deze gemengde samenwerkingsverbanden zouden immers een eerste stap kunnen zijn naar de echt baanbrekende pluralistische school !

Het is opvallend dat noch in de beleidsbrief noch in de toelichtingen over het decreet voor het secundair onderwijs, die reeds werden rondgedeeld, een samenwerkingsverband tussen ARGO-scholen en vrije scholen in overweging wordt genomen, terwijl juist dit type van samenwerkingsverband de visie op ons dure onderwijslandschap fundamenteel zou kunnen wijzigen en een echt voorbeeld zou kunnen zijn voor de school van de 21ste eeuw.

Een te grote regio of een te groot aantal leerlingen zou nog een ander nadeel kunnen hebben voor het samenwerkingsverband, namelijk de bureaucratisering van het besturen. Het kan dan de bedoeling zijn om de pedagogi-

Vanderpoorten

sche projecten van de afzonderlijke scholen te laten voortbestaan. Voor de leiding van het samenwerkingsverband zal het niet eenvoudig zijn om doorheen de vele tussenschakels tot een efficiënt en effectief beleid te komen. Ook hier speelt de argumentatie dat hoe uitgestrekter de regio van het samenwerkingsverband, hoe moeilijker in te schatten de lokale factoren, die in elk schoolgegeven meespelen. Welke maatregel zal overigens genomen worden ten overstaan van de scholen die graag in een samenwerkingsverband met andere instellingen willen meespelen, maar eruit geweerd worden? Is het de bedoeling deze wellicht meestal kleinere scholen op te heffen of ze financieel te sanctioneren?

Het derde betaler-systeem zal vervangen worden door de enveloppefinanciering. De VLD steunt deze ingreep omdat deze de financiële responsabilisering duidelijk stimuleert. Men wordt verantwoordelijk voor zijn eigen zaken. Alarmerend vindt de VLD wél het voorstel om de enveloppe toe te kennen aan het samenwerkingsverband in plaats van aan de scholen zelf. Binnen een vrijwillig tot stand gekomen samenwerkingsverband kunnen enveloppes toch ook worden samengevoegd indien men het opportunity acht. Ze zullen zo ook voordelen meebrengen voor het gehele samenwerkingsverband. Maar volgens ons moet het principe zijn: één enveloppe voor elke school. Ook investeringen moeten mogelijkheden krijgen binnen de enveloppe. De huidige ervaringen met de onderscheiden infrastructuurfondsen leiden immers tot jarenlange wachtlijsten waarop de school geen enkel wacht heeft, maar die haar wél ernstig parten kunnen spelen met het oog op leerlingwerving, verfraaiing en zelfs veiligheid.

Dames en heren, zo raken we ook meteen één van de fundamenten van de onderwijsvernieuwing aan, namelijk de autonomie van de school. Ook hier schijnt van enige begripsverwarring sprake te kunnen zijn: als de VLD voorstander is van autonomie, bedoelt zij autonomie op elk vlak: eigen enveloppe, eigen pedagogisch project, zelfstandige aanwerving van het personeel, eigen keuze voor het samenwerkingsverband. De autonomie van de minister blijft echter beperkt tot het pedagogisch project en de aanwerving, en dit laatste zal dan nog alleen kunnen spelen zolang er geen boventalligen uit ander scholen van het samenwerkingsverband moeten ingepast worden. Wat dit laatste betreft is het trouwens een beetje oneerlijk het systeem van reffectaties als verwerpelijk te beschouwen, wanneer men tegelijkertijd zulke grote samenwerkingsverbanden gaat opzetten, waarbinnen leerkrachten nog altijd zullen moeten heen en weer reizen tussen verschillende scholen met verschillende karakters en andere lokale situaties.

Mijnheer de minister, collega's, bij de hertekening van het secundair onderwijs hoort bijna onverbrekelijk ook de herziening van het ARGO-decreet. Naast de door de minister in zijn beleidsbrief opgesomde aspecten van het decreet die opnieuw moeten bekeken worden, zoals de delegaties aan de lokale raden, het personeelsbeleid, het herdefiniëren van de taken van de regeringscommissaris, moeten alleszins ook de verkiezingen van de Lorgo's geanalyseerd worden, zowel wat procedure als wat voorwaarden tot kandidaatstelling betreft. De herverkiezing van de lokale raden van de voorbije maanden gaf immers nog te vaak blijk van een dorpspolitieke mentaliteit, die we te allen prijze uit ons onderwijssysteem moeten weren, willen we het etiket kwaliteitsvol behouden.

In dit verband is het ook belangrijk te wijzen op de betrokkenheid van de gezinnen, en in de eerste plaats van de ouders, bij het schoolgebeuren. Opvoeden en onderwijzen zijn traditionele gezinsaanleggenheden. Dat betekent dat gezinnen zowel de middelen als de motivatie moeten hebben om hun opvoedende taak waar te nemen. Men moet daarom veel aandacht hebben voor het toegankelijk maken van informatie voor de ouders en voor het scheppen van een open, maar hechte relatie tussen de school en het gezin, vooral dan met die gezinnen die het moeilijk hebben. In de praktijk zien we vandaag al te vaak net het tegengestelde gebeuren. Ouders van goed presterende leerlingen zijn het gemakkelijkst te bereiken door de school en zijn het talrijkst aanwezig op ouderavonden en info-vergaderingen. Het behoort echter tot de maatschappelijke taak van de school om er nauwgezet op toe te kijken dat alle kinderen door hun gezin gesteund en gemotiveerd kunnen worden. Zo behoort het ook tot de maatschappelijke taak van de school en van het gezin om zich verantwoordelijk te gedragen in het kader van tal van hedendaagse samenlevingsproblemen die in feite deel uitmaken van het opvoedingsproces. De milieu- en verkeersproblematiek, gezond eten en leven moeten bijvoorbeeld geïntegreerd zijn in het gehele schoolgebeuren en niet alleen in enkele lessen.

Dames en heren, reeds eerder pleitten we voor extra aandacht voor het technisch en beroepssecundair onderwijs. Meer samenwerking met de industrie om pedagogisch verantwoorde en interessante, maar dure machines en computers te kopen is alleszins aangewezen.

Een intenser dialoog tussen school en bedrijf moet tot stand kunnen komen. Ondernemers moeten via deze dialoog hun behoeften kunnen formuleren, maar moeten tegelijkertijd aan de scholen leren hoe men het aanbod van de scholen beter kan benutten en de scholen concreet kan helpen. De scholen op hun beurt moeten op die manier een beter inzicht verwerven in de sociaal-economische behoeften en mogelijkheden. Hoewel er de jongste jaren duidelijk sprake is van een betere coördinatie, toch blijft

Vanderpoorten

deze al te vaak steken in een korte-termijnvisie, terwijl juist een langere-termijnvisie beter zou kunnen inspelen op economische piek- en dalmomenten.

Mijnheer de minister, later zullen wij wellicht dieper kunnen ingaan op alle aspecten van het decreet op het secundair onderwijs. Bij de bespreking van dit decreet zullen alle betrokkenen zich ervoor moeten hoeden om geen stappen te zetten die onomkeerbaar zijn en juist daarom de Vlaamse onderwijs toekomst zwaar zouden hypotheke- ren. (*Applaus bij de VLD*)

De voorzitter : De heer Sarens heeft het woord.

De heer Freddy Sarens (*Op de tribune*) : Mijnheer de voorzitter, mijnheer de minister, collega's, bij elk onderwijsdocument of -decreet dat we hier in de komende weken en maanden zullen bespreken zal steeds één of andere onderwijsactualiteit op de achtergrond meespelen. Vandaag is dat het aangekondigde decreet op de benoemingsstop. In de pers lezen wij over mislukte onderhandelingen en aangekondigde vakbondsacties. Velen onder ons zijn reeds gecontacteerd door leerkrachten, directieleden en ouders, die ons vragen stellen over de toekomst van het onderwijs, hun eigen toekomst en de tewerkstellingsmogelijkheden die er morgen al dan niet zullen zijn in het onderwijs.

Er is inderdaad heel wat onrust in het onderwijs, en dat is normaal. Heel wat aangekondigde wijzigingen en veranderingen zullen fundamenteel en grondig zijn. Vandaag is er nog te weinig over bekend. De bespreking van deze beleidsbrief biedt een uitstekende gelegenheid om verduidelijking te brengen. Onze fractie zal alleszins proberen hiertoe bij te dragen. Vooreerst wil ik nog even de grote lijnen in herinnering brengen waarbinnen wij aan het onderwijsbeleid op een constructieve wijze willen meewerken. Ik druk nogmaals mijn verwondering uit over het feit dat dit niet doordringt tot alle geledingen.

Minister Luc Van den Bossche : Een goede boodschap wordt niet altijd gehoord !

De heer Freddy Sarens : Enkele collega's uit onze fractie zullen een aantal accenten toevoegen en meer specifiek ingaan op een aantal beleidspunten. Reeds bij de bespreking in commissie en bij de bespreking van de begroting hebben wij de bekommernissen en de opstelling van onze fractie naar voren gebracht. Bij deze publieke bespreking herhalen wij ze nog eens in het kort. Deze beleidsbrief omvat alle beleidsniveaus van het onderwijs en geeft een perspectief aan, dat in tijd is gespreid over deze regeerperiode. De realisatie ervan wordt ongetwijfeld geen eenvoudige opdracht.

De beleidsfilosofie, die wordt ontwikkeld, stemt overeen met het regeerakkoord dat onze goedkeuring wegdraagt. Wij zijn ervan overtuigd dat, ondanks het feit dat de aangekondigde veranderingen ongetwijfeld onrust veroorzaken en vele vragen doen rijzen, de moed moet worden opgebracht om het regeerakkoord uit te voeren. Wij staan erop dat bij het concreet invullen van de geformuleerde principes het parlement zijn volle rol kan spelen.

Vandaag gaat de aandacht vooral uit naar de hervormingen in het secundair onderwijs. Vanuit het onderwijsveld komen heel wat angsten en vragen op ons af. In grote mate zijn het bekommernissen die oprecht zijn en die we delen. We zullen er dan ook over waken dat ze een passend antwoord krijgen. We vatten nog maar eens kort samen waarover het gaat. Er is de vrees dat het eigen gekozen pedagogisch project meer en meer in de verdrinking zal komen.

Het leerplichtonderwijs kan in gevaar komen door de druk van de financiële kosten op de scholen en vooral op de ouders. Het betreft hier dus een gevaar voor de democratisering van het onderwijs zelf. Men vreest ook een zware aanslag op het personeelsstatuut van al wie bij het onderwijs is betrokken. Er is de angst voor de snelheid waarmee deze hervormingstrein door het complexe onderwijsveld zal razen.

Zal bovendien het moeizaam op gang gekomen proces van – de lat gelijk leggen – door deze hervormingen niet worden afgeremd ?

In de commissie hebben we al gesteld dat we graag politieke duidelijkheid zouden krijgen over een aantal uitgangspunten voor we deze totale hervorming aanvatten. We zetten ze nog eens kort op een rijtje.

Ten eerste, er is de aangekondigde benoemings- en programmastop. Het ontwerp is bespreekbaar als dit kadert in een algemene visie, als het niet gaat om lineaire maatregelen, en als de maatregelen beperkt zijn in de tijd.

Ten tweede, er dient een decretaal initiatief te komen met het oog op een hervorming van het Gemeenschapsonderwijs. De bevindingen in het doorlichtingsrapport van Ernst en Young moeten kunnen worden geïmplementeerd. Zo kunnen er, meer dan voorheen, garanties worden geboden voor pluralistische bestuursorganen.

Ten derde, het begrip – vrije keuze – is sinds jaren een belangrijk begrip in ons onderwijsbestel. Gelukkig evolueert het denken hierover. We zullen dringend tot een consensus moeten komen over de inhoud van het begrip. Het kan niet dat, omwille van de vrije keuze, heel deze hervorming ten laste van het vrij onderwijs wordt gelegd.

Ten vierde, na een jarenlange discussie kennen we vandaag het eenheidskader. Veel zorg werd in de gestemde

Sarens

decreten besteed aan de kwaliteit van het onderwijs en de bewaking ervan. Een herschikking van het aanbod van studierichtingen mag niet tot gevolg hebben dat het bereikte evenwicht, dat tot stand was gekomen door de realisatie van het éénheidskader, wordt verstoord.

Ten vijfde, we pleiten ervoor dat men voor deze grondige hervormingen een ruime tijd inschrijft. Er zal op alle domeinen en op alle niveau's moeten worden ingegrepen. Dat vergt een goede timing en een doordachte aanpak, die gepaard moet gaan met heel wat informatieronden.

Ten zesde, de enveloppefinanciering als middel moeten we goed onderzoeken op zijn effecten in het veld. Waarschijnlijk is het interessant op deze enveloppe in een eerste fase op te delen in werkingskosten/administratiekosten enerzijds, en personeelskosten anderzijds, zodat voorlopig geen beschot tussen beiden wordt geplaatst.

Ten zevende, er moet duidelijkheid komen over de onderwijsregio's en subregio's.

Ondertussen is er al een stukje weg afgelegd. In een eerste ronde hebben we, gedurende een dag op het kasteel van Ham, kennis kunnen maken met de grote opties die door de minister en de administratie naar voren worden geschoven. Ook werden ons een aantal interessante cijfers meegedeeld. Uiteraard blijven er nog vele vragen bestaan. Er was echter een open sfeer en een grote bereidheid tot dialoog. We denken dat dit de juiste weg is om te komen tot een positief resultaat. We kregen ook de mededeling dat voor alles de nodige tijd zal worden genomen om een overhaaste besluitvorming te vermijden.

Er komt tevens een ontwerp van decreet over de benoeming- en programmatiestop. Het parlement zal hierbij zijn rol kunnen spelen. De uitnodigingen voor de eerste besprekingen over de hervormingen van de ARGO zijn verstuurd. Dan zal blijken hoe sterk men bereid is iets te realiseren en de besprekingen voort te zetten.

Vandaag kan het onderwijs in Vlaanderen trots zijn op de kwaliteit die het levert, maar we staan ook voor de opdracht dat we die kwaliteit in de toekomst moeten verzekeren. Veranderingen zijn noodzakelijk door de veranderingen in de samenleving en de sociaal-economische situatie, door de beperkingen van het budget, de demografische situatie, enz. Die veranderingen kunnen maar slagen, als we kwaliteit kunnen verzoenen met de nieuwe uitdagingen in de maatschappij. Daaraan willen we op een constructieve manier meewerken. (*Applaus bij de CVP en de VU*)

De voorzitter : De heer Van Hauthem heeft het woord.

De heer Joris Van Hauthem (Op de tribune) : Mijnheer de voorzitter, geachte minister, collega's. In de beleidsbrief geeft de minister een summier overzicht van zijn intenties voor de komende vier jaar – in feite niet meer dan drie jaar. Hij behandelt alle niveaus van basisonderwijs tot hoger onderwijs, maar de aandacht gaat vooral naar het secundair onderwijs. Dat verwondert niemand, want de minister plant op dat niveau – opnieuw – een grootste hervorming.

Dat luik van de beleidsbrief kan men samenvatten in twee woorden : de minister neemt zich voor puin te ruimen en de verantwoordelijkheid op termijn door te schuiven. Al meer dan tien jaar volgen de hervormingen van het secundair onderwijs elkaar op, zodat men de indruk kreeg dat men hervormde om te hervormen, omwille van de werkgelegenheid en uit respect voor theorieën die in ivoren torens waren uitgedacht en absoluut moesten worden opgedrongen aan het veld, om dat vreselijk modewoord te gebruiken. Men vroeg zich daarbij helemaal niet af of de belangen van ouders en leerlingen daarmee gediend waren. Die hervormingen zijn ontsproten aan wereldverbeteraars die vandaag overjarig lijken, maar die wel hadden begrepen dat het onderwijs een uitgelezen instrument was om de jeugd ideologisch te programmeren. Door die hervormingen is de budgettaire situatie van het secundair onderwijs onhoudbaar geworden. Vandaag stelt de minister een allerlaatste hervorming voor die de stomiteiten en enormiteiten van de vorige hervormingen moet corrigeren, zodat een evenwichtig secundair onderwijs eindelijk in rust de volgende eeuw zal kunnen binnentreden.

Dat is puin ruimen. De minister ruimt het puin dat de pedagogen van de generatie '68 hebben achtergelaten. De minister heeft de verdienste dat hij toegeeft dat één en ander is fout gegaan. De minister ruimt echter alleen het budgettaire puin en laat de inhoudelijke ravage ongemoeid. Bovendien schuift hij de verantwoordelijkheid voor het budgettaire puinruimen door naar de samenwerkingsverbanden. Die verbanden zullen binnenkort bekend zijn als de SV's, weer een nieuwe afkorting.

Het Vlaams Blok heeft altijd de verdediging op zich genomen van het traditioneel onderwijs. Wij weten natuurlijk ook wel dat ook dat traditioneel onderwijs zich vroeg of laat moet aanpassen aan de veranderingen in de maatschappij. Maar we verwijten de minister dat hij vandaag niets anders doet dan symptomen bestrijden en dat hij niet naar de wortels van het kwaad wil gaan. Ik heb de minister met veel genoegen in de commissie horen schimpen op het VSO. De minister erkende dat het VSO ravages heeft aangericht, maar ik heb hem nooit iets horen zeggen over de filosofie die tot deze onvermijdelijke budgettaire ontsporing heeft geleid.

Van Hauthem

Inderdaad, wanneer u vandaag terecht beweert dat zonder maatregelen van uw kant het secundair onderwijs onbetaalbaar dreigt te worden, hebt u gelijk.

U hebt de moed gehad om een lijst te publiceren van het aantal studierichtingen. Deze lijst vermeldt het aantal keren dat de verschillende studierichtingen worden aangeboden, de gemiddelde bezetting per graad en het aantal aangeboden studierichtingen. Nochtans had u vooraf reeds gezegd dat het publiceren van deze lijst beroering zou wekken.

De ontsparing van het budget is inderdaad te wijten aan de invoering van het VSO. Vertrekkend van het eerbiedwaardige en onbetwiste principe van gelijke kansen voor allen, hebben een aantal pedagogen gemeend dit principe te moeten nastreven door het negeren van de begaafdheid en het misprijzen van de kennis. Op de duur moest iedereen immers slagen. Het gevolg van deze filosofie was dat leerlingen nog enkel moesten leren in veel te homogene klassen, waarin veel minder te leren viel. Zij hoefden niet meer te presteren en moesten worden bevrijd van de druk van de leerprogramma's. Het niveau van het onderwijs moest bijgevolg naar beneden worden gehaald.

Voor mensen in vakbondskringen vormde het VSO in de eerste plaats een middel om talloze bijkomende jobs te creëren en op die manier nieuwe leden voor hun syndicaat te winnen.

De pedagogen zorgden voor het alibi, dat pedagogisch comfort heette, met tientallen nieuwe opties. De traditionele scholen werd daarentegen het recht ontzegd nieuwe afdelingen te openen. Uiteindelijk werd er een politiek vergelijk bereikt en is men tot het eenheidstype gekomen, waarbij de filosofie van het VSO uiteindelijk min of meer werd overgenomen.

Met de pretentie van een baas Ganzendonk werd een onderwijstype, dat zijn prestige en zijn concurrentiepositie op een sublieme wijze had verworven, gepletwalst. Het traditionele onderwijs was concurrentieel weerbaar, relatief zuinig en doorzichtig van structuur. Dit zijn begrippen die ook vandaag worden gehanteerd om de hervormingen aan te prijzen.

De belangrijkste verantwoordelijke voor deze evolutie is nog de socialistische minister van onderwijs, nog het staatsonderwijs, maar de Guimardstraat. De inrichtende macht van het vrij katholiek onderwijs die geleidelijk de identiteit en de eigenheid, de kracht en de weerbaarheid van het eigen vrije onderwijsnet op de helling heeft gezet in de ene of de andere vorm van consensus met de regerende overheid.

Met een opvallend gemak zijn de vroegere tegenstanders van het vrije onderwijs, de vroegere inrichters van het duurdere en door de overheid geprivilegieerde staatsonderwijs, erin geslaagd de Guimardstraat te overtuigen over te gaan tot eenheidsstructuren en, in de toekomst tot het aangaan van al dan niet netoverschrijdende samenwerkingsverbanden, fusies en non-discriminatiepacten. Voor het vrije onderwijsnet zal dit leiden tot het verlaten van zijn eigenheid, het opgeven van zijn kwaliteitskenmerk en het opdoeken van zijn eigen concurrentievoordelen.

Mijnheer de minister, vandaag zijn het niet meer de onderwijzers die het voor het zeggen hebben in de onderwijswereld. Het onderwijs is in handen van specialisten en pedagogen die zich hebben weten op te werken tot onderwijsdeskundigen, van bestuurskrokodillen aan het hoofd van de zogenaamde onderwijskoepels, van syndicale Manitoes die allerlei bindende adviezen mogen geven. Deze draaien het onderwijs in Vlaanderen door de mangel van hun onderwijshervormingen ten einde zo veel mogelijk eentonige grijsheid tot stand te brengen, die terug zo veel mogelijk standaardmensen zal afleveren.

Zogenaemde elitaire toestanden zoals geschiedenis, wiskunde, Latijn of Grieks worden definitief naar het achterplan gedrongen. De maatschappelijke educatie en de verschillende soorten bezigheidstherapieën die hiervoor in de plaats komen, worden op de grote sokkel van de multiculturele staatsideologie geplaatst. Ik heb het nog niet gehad over de talloze nevenactiviteiten die in de onderwijssector zijn ontwikkeld, zoals bijscholing en navorming. Deze nevenactiviteiten kunnen waardevol zijn, maar vormen achterpoortjes om het cliënteel van de grote syndicaten aan werk te helpen. Dit is een nieuwe uiting van de obsessie om nieuwe structuren in het leven te roepen en om onder het mom van pedagogische drogredenen het onderwijs in de eerste plaats te beschouwen als een soort tewerkstellingsagentschap.

Mijnheer de minister, de verantwoordelijkheid voor een aantal maatschappelijke problemen wordt meer en meer afgeschoven op de scholen. Alhoewel deze natuurlijk een rol te spelen hebben, gaat het meestal om een gemakkelijke oplossing die de totale onmacht van de federale en de Vlaamse overheid maskeert om de ware oorzaken van die fenomenen aan te pakken.

Kroon op het werk waren de eindtermen, door de strot geramd door de DVO van Roger Standaard. Opnieuw een handige zet waarbij het VSO-onderwijsconcept van het egalitarisme weer werd geïntroduceerd. Nu zit u met de gebakken peren : ons secundair onderwijs wordt onbetaalbaar, is kapotgeregeerd en kapothervormd.

Van Hauthem

Toen beslist werd het type 2 met een beperkt aantal studierichtingen door het eenheidstype te vervangen, heeft het Vlaams Blok al voorspeld dat de overheid het aantal studierichtingen opnieuw zou moeten beperken. Wij hebben destijds de budgettaire zuinigheid van het traditioneel onderwijs als argument gebruikt om het niet af te schaffen. Niet alleen werd de filosofie van het VSO voor een groot stuk overgenomen in de eenheidsstructuur, ook de kostenstructuur werd overgenomen. Dat werd de norm en die norm is vandaag niet meer haalbaar. De supermarkt werd door het eenheidstype weer opengesteld.

De hele trein van de onderwijshervormingen, die veel spanningen, ontelbare manuren en heel wat identiteitsverlies heeft gekost, is zijn doel voorbijgeschoten. Hij heeft niet geleid tot een budgettaire evolutie die overeenkomt met de rest van de Vlaamse begroting. En u bent dus weeral verplicht te hervormen omdat ons onderwijs nu eenmaal één van de duurste van Europa is en omdat indien er niets gebeurt, er in de toekomst van kwaliteitsonderwijs helemaal geen sprake meer zal zijn.

Een uitgangspunt is dus de budgettaire noodzaak. De sleutelwoorden in uw hervormingsprogramma zijn : samenwerkingsverbanden, autonomie, enveloppefinanciering en de reductie van de studierichtingen. Hoewel nog de grootste onduidelijkheid bestaat over concrete maatregelen die die hervormingen zouden concretiseren, werd hier en daar toch al een tipje van de sluier opgelicht. In elk geval staat het vast dat geen enkele school nog autonoom zal kunnen bestaan. Scholen zullen hoe dan ook worden verplicht op te gaan in een samenwerkingsverband. Tot zover dus de autonomie. Het staat vast dat het zwaartepunt van de enveloppefinanciering niet zal liggen bij de scholen maar wel bij het samenwerkingsverband. De autonomie bestaat er zagezegd in dat men zijn partner kan kiezen. Maar eigenlijk moet de school een partner kiezen en bijgevolg is een vrijgezellenbestaan uitgesloten. Dat hebben we vernomen van uw administratie.

Minister Luc Van den Bossche : Wij laten zowel huwelijken als samenlevingscontracten toe.

De heer Joris Van Hauthem : Maar een vrijgezellenbestaan zal onmogelijk worden gemaakt.

Minister Luc Van den Bossche : Dat betekent nog niet arm en eenzaam.

De heer Joris Van Hauthem : Ja goed, maar als men geen geld meer heeft, heeft men ook geen keuze meer, en stelen mag niet.

Minister Luc Van den Bossche : Ik word beroepskopelaar.

De heer Joris Van Hauthem : Zo gaat u toch niet het einde van uw carrière tegemoet ?

Hoe dat te rijmen valt met het feit dat volgens uw beleidsbrief de scholen hun eigenheid en specificiteit zullen kunnen bewaren, dat is ons een compleet raadsel.

Minister Luc Van den Bossche : Mag ik op dat punt even ingaan, mijnheer de voorzitter ?

We moeten een duidelijk onderscheid maken tussen de rol van een samenwerkingsverband en de rol van een inrichtende macht en verder, wat blijft eigen aan de school ? Een samenwerkingsverband is vooral een beheersmodel waar enerzijds de middelen en anderzijds de personeelsleden worden beheerd. De deelnemende scholen maken daar de afspraken over wie welk deel van het onderwijsaanbod voor zijn rekening neemt. Voor een stuk komt de profilering van een school daar ter sprake.

Maar de school zelf beslist hoe ze het uiteindelijk waarmaakt, daar heeft het samenwerkingsverband niets mee te maken. Het pedagogisch gebeuren in een school, de klemtonen die een school wil leggen, valt totaal buiten het samenwerkingsverband. De directie van een school wordt ontlast van een groot deel van de huidige administratieve en budgettaire besommeringen en kan meer tijd vrijmaken om pedagogisch gestalte te geven aan de school.

De heer Joris Van Hauthem : U moet dit natuurlijk bekijken in het kader van het aantal bestaande studierichtingen. We zijn het er met u over eens dat het ondoenbaar is al die verschillende richtingen te blijven aanbieden. Ik verwijt het u een beetje dat men wat dit betreft niet naar de kern van de zaak gaat.

Indien men binnen het samenwerkingsverband alle bestaande studierichtingen wil blijven aanbieden, zal dat ongetwijfeld leiden tot een verlies van eigenheid van de school. Die school zal haar pedagogisch project slechts gestalte kunnen geven in die studierichtingen die ze mag aanbieden. Het zou veel beter zijn dat, zoals bij het type 2, de studierichtingen beperkt bleven per school. Het was budgettair haalbaar deze richtingen aan te bieden en er was vrije keuze inzake het pedagogisch project. Dit valt nu weg.

Minister Luc Van den Bossche : Mijn bedoeling is wel het aantal studierichtingen te reduceren. Dit zal, numeriek, meer oorzakelijke gevolgen hebben in het TSO en BSO dan in het ASO. Ook in het ASO moeten we een onderscheid durven maken tussen kernrichtingen en afgeleide richtingen. Ik wil wel aanvaarden dat Grieks-wiskunde moet aangeboden worden met 8 uren wiskunde, maar dat is geen kernrichting, slechts een afgeleide richting. Een kernrichting is Grieks-Latijn en een andere richting met

Van den Bossche

8 uren wiskunde, zoals wiskunde-wetenschappen of Latijn-wiskunde. Pas als die kernrichtingen er zijn, worden afgeleide richtingen mogelijk die niets kosten. Dat onderscheid moeten we maken. De kernrichtingen moeten centraal staan. Bijrichtingen blijven mogelijk maar zijn minder voor de hand liggend.

We moeten een operatie doorvoeren die een vermindering van studierichtingen inhoudt. Het is trouwens mijn bedoeling de commissie voor Onderwijs hierover over een maand bijeen te roepen. Ik wil hierover graag eerst vrijblijvend spreken met de collega's in de commissie voor Onderwijs.

De heer Joris Van Hauthem : Dat zullen we dan afwachten. Een van de meest cruciale punten in het debat over de onderwijshervorming is de vrije keuze.

Die vrije keuze zou moeten gewaarborgd worden door de indeling in subregio's. In deze context is het vreemd dat we moeten vaststellen dat reeds in oktober in de krant Het Volk geschreven werd dat men druk aan het sleutelen is aan een subregio-plan in de ARGO. Het heeft er de schijn van dat men zich reeds bij voorbaat aan het ingraven is, vooraleer het debat over de vrije keuze goed en wel van start is gegaan.

Ik wil nog opmerken dat de budgettaire argumentatie om tot grotere samenwerkingsverbanden over te gaan, logisch lijkt maar ook vrij wankel blijft. Men combineert het met de heroriëntering, die op dit ogenblik niet zou verlopen zoals het moet. Als individuele scholen een leerling hebben aangetrokken, zullen ze een uiterste inspanning doen om deze ook te behouden. Indien ze moeten heroriënteren naar een andere school, zelfs binnen een samenwerkingsverband, betekent dit een verlies aan leerlingen en aan middelen.

Minister Luc Van den Bossche : Als het samenwerkingsverband het ganse panopticum van studierichtingen beslaat en als de middelen per leerling naar het samenwerkingsverband gaan, dan maakt de oriëntering van school A met een ASO-profiel bijvoorbeeld, naar school B met een TSO-profiel, geen verschil uit. De middelen blijven binnen het samenwerkingsverband.

De heer Joris Van Hauthem : Ja goed, het is het samenwerkingsverband dat de middelen dan opnieuw zal moeten herverdelen.

Minister Luc Van den Bossche : Maar ook het personeel is in het samenwerkingsverband en dus niet definitief in een school tewerkgesteld ; wel in de scholen van het samenwerkingsverband. Je neemt dan zo twee remmende factoren weg. Natuurlijk, ik geef toe dat het moet worden waargemaakt door de mensen, en niet door de structuren.

De heer Joris Van Hauthem : Maar het gevaar blijft bestaan dat de scholen onderling, zelfs binnen het samenwerkingsverband, een soort van mini-schoolstrijd zullen voeren omdat een school, zelfs binnen een samenwerkingsverband, nooit graag middelen verliest.

Hoe dan ook vormt de schaalvergroting in het algemeen een bedreiging voor de opvoedingsprojecten van individuele scholen, krijgt men het gevaar voor mastodonten en kan men zich de vraag stellen hoe binnen die mastodont dan wél de informatieverstrekking aan de ouders moet gebeuren. De meeste ouders hebben nu al geen klare kijk meer op wat de verschillende studierichtingen eigenlijk inhouden.

Schaalvergroting, samenwerkingsverbanden en enveloppe-financiering creëren in elk geval voor diegenen die ooit droomden van de eenheidsschool de ideale kans om wegens budgettaire redenen hun droom in daden om te zetten. We hebben hier mevrouw Vanderpoorten reeds effectief horen zeggen dat dit de mogelijkheid geeft tot een aanzet om te komen tot wat eufemistisch de pluralistische school wordt genoemd. Tegelijkertijd wordt de verantwoordelijkheid afgeschoven naar de samenwerkingsverbanden en dat zullen dan in de praktijk de koepels zijn. De Guimardstraat, die reeds zoveel onheil heeft aangericht in het vrij onderwijs, zal nu helemaal vrij spel krijgen om eventueel nog lastige scholen in de pas te dwingen.

Mijnheer de minister, vooraleer u voorstellen in decreten zal gieten, zal u ongetwijfeld langdurig overleg plegen met allerhande instanties. Als we echter zien hoe men de eindtermen heeft behandeld, hoe het aangekondigde maatschappelijk debat hierover uiteindelijk als een pudding is in elkaar gezakt omdat men eigenlijk geen maatschappelijk debat wilde, dan is onze vrees dat het met deze hervorming dezelfde weg opgaat. We vrezen dus met andere woorden dat men opnieuw alles zal bedisselen boven de hoofden van directies en leerkrachten heen, in cenakels zoals de vakbonden of de VLOR, die uiteindelijk zijn uitgegroeid tot parallelle besluitvormingscircuits waarvan men zich kan afvragen wie ze eigenlijk vertegenwoordigen.

Mijnheer de minister, misschien is de tijd gekomen om het eens op een andere manier aan te pakken. In plaats van alleen maar aandacht te hebben voor wat men representatieve organisaties noemt – maar het in de praktijk vaak niet zijn – zou u beter eens een ronde van Vlaanderen organiseren. Ga eens de scholen van Vlaanderen af. Dit is dé manier om rechtstreeks in contact te komen met diegenen die het op het veld moeten waarmaken. Dan zal u leerkrachten horen en zien die ook niet tevreden zijn met alles wat in de VLOR wordt bedisseld.

Van Hauthem

Mijnheer de minister, de aangekondigde hervorming is ongetwijfeld uw opus magnum. Uw verdienste is wel dat u toegeeft dat het op die manier niet meer gaat, dat een en ander is ontspoord en dat u daarbij niet te beroerd bent om tegen een aantal taboes en een aantal gevestigde machten in te gaan. Bij het lezen van uw beleidsbrief in verband met de hervormingen van het secundair onderwijs, kunnen we ons echter niet van de indruk ontdoen dat u er eigenlijk vanaf wil, dat u in de toekomst eigenlijk alleen nog maar de portefeuille wil beheren, en dat u zal zeggen aan de samenwerkingsverbanden, in de praktijk de koepels : regel het maar zelf, ik trek er mijn handen van af.

Ik blijf in elk geval bij mijn stelling dat deze hervorming, die bijzonder grootschalig is, niet nodig was geweest als men 15 of 20 jaar geleden niet was begonnen aan die waanzinnige hervormingen die nu tot een ware puinhoop hebben geleid, waardoor men het puin moet ruimen.

Ik dank u. (*Applaus bij het VB*)

De voorzitter : De heer Van Nieuwkerke heeft het woord.

De heer André Van Nieuwkerke (*Op de tribune*) : Mijnheer de voorzitter, mijnheer de minister, collega's, straks zullen nog enkele leden van onze fractie aan het woord komen, ondermeer over de hervorming van het secundair onderwijs. Ik wil het hier enkel hebben over de gevolgen hiervan voor de rest van het onderwijs. Het is duidelijk dat de hervorming van het secundair onderwijs het onderwijslandschap in Vlaanderen grondig zal veranderen, ook al zal een buitenstaander dit misschien niet direct merken. De hervorming zal ook gevolgen hebben voor de andere onderwijsniveaus, en voor de onderwijsvoorzieningen.

Bij het concreet uitwerken van de hervorming moet degelijk rekening worden gehouden met andere onderwijsniveaus, en in het bijzonder het basisonderwijs, en eveneens met andere onderwijsvoorzieningen zoals de PMS-begeleiding. De hervorming van het secundair onderwijs zal in het niveaudecreet Secundair Onderwijs worden geregeld. Ook voor het basisonderwijs komt er een niveaudecreet. Het werken met niveaudecreten heeft ongetwijfeld zijn voordelen. Wel dient erover gewaakt dat de verschillende niveaudecreten voldoende coherentie vertonen. Er zijn samenwerkingsverbanden mogelijk waarin zowel basis- als middelbare scholen zitten. Met het oog op de grotere lokale autonomie van de scholen in het secundair onderwijs moet ook de rechtspositie van het personeel worden herzien. Gezien de mogelijkheid tot netoverschrijdende samenwerkingsverbanden zal de nieuwe rechtspositieregeling wellicht ook gelijk zijn voor alle netten.

De vraag is of dit geen problemen kan opleveren voor het personeel in de basisscholen. De hervorming van het se-

cundair onderwijs kan echter ook positieve effecten hebben voor het basisonderwijs. De basisscholen die samenwerkingsakkoorden aangaan met middelbare scholen, kunnen ook genieten van de voordelen op administratief, materieel en infrastructureel vlak. Bovendien kan op termijn een verdere verschuiving van middelen van het secundair onderwijs naar het basisonderwijs optreden.

De hervorming van het secundair onderwijs zal ook gevolgen hebben voor de werking van de PMS-centra, die zich meer naar de leerling zullen richten. Om in de plaats van een schoolgerichte werking een objectievere oriëntering mogelijk te maken, is het niet nodig dat het PMS alle kinderen onderzoekt en adviseert. Voor de meeste leerlingen moet het advies van de klasseraad volstaan. Wanneer de scholen ook meer zelf de begeleiding van hun leerlingen ter harte nemen, kunnen de PMS-centra zich vooral toeleggen op de leerlingen met bijzondere leer- of oriënteringsproblemen. Dan kan de zorg uitgaan naar een belangrijk stadium in de ontwikkeling : derde kleuterklas en eerste leerjaar. Uiteraard verdienen het beroepsonderwijs, het deeltijds secundair beroepsonderwijs, het deeltijds leren, en vooral de kansarme leerlingen daarbij de volle aandacht.

Er zullen vermoedelijk ook samenwerkingsverbanden ontstaan tussen PMS-centra onderling – eventueel netoverschrijdend waarbij ook een hergroepering zal plaatsvinden. De minister weet dat ik gevoelig ben voor de onafhankelijkheid van de PMS-begeleiding, vooral bij bepaalde delicate oriënteringen. Ik denk nu aan het buitengewoon onderwijs, waar soms een kleine strijd bestaat tussen de schoolpedagogen en de mensen die de attesteringen moeten vervullen. Dat is op zich overigens niet ongezond, en houdt geen contradictie in. Daarom zullen er contracten ontstaan tussen de PMS-begeleiding, en de samenwerkingsverbanden op objectieve basis. Er moeten duidelijk afspraken worden gemaakt. Ik vraag me af of bijvoorbeeld een onderschrijving van een op termijn uitgewerkt schoolwerkplan niet tot de mogelijkheden behoort. Ook op dat vlak moet een samenhangend beleid worden gecreëerd.

De grote autonomie van de scholen beïnvloedt uiteraard ook de werking van de inspectie. Via de inspectie moet de overheid erop toezien dat de scholen zorg dragen voor de kwaliteit van hun onderwijs. Belangrijk daarbij is dat alle aspecten van de opdracht van de scholen moeten worden doorgelicht. De inspectie moet dus ook aandacht besteden aan de inspraakcultuur, de zorgverbreding, de leerlingenopvang en -begeleiding.

In het kader van de eindtermen moet er duidelijkheid komen over de wijze waarop de inspectie ze zal hanteren en controleren. De scholen moeten goed weten wat ze

Van Nieuwkerke

kunnen verwachten en hoe ver de opdracht van de inspectie reikt.

– *De heer Marc Olivier, eerste ondervoorzitter, treedt als voorzitter op.*

We herinneren de minister hierbij nogmaals aan zijn belofte om de deontologische code die hiervoor is opge maakt, ook aan de Vlaamse Raad voor te leggen.

Tot slot benadrukken we dat de hervorming van het secundair onderwijs en de herziening van het ARGO-decreet hand in hand dienen te gaan. Het rapport van Ernst & Young wijst er trouwens op dat een geslaagde herziening van het ARGO-decreet alleen mogelijk is, indien ook de globale onderwijswetgeving grondig wordt herdacht en geherstructureerd. Een gecoördineerde aanpak is hier nodig. Bovendien zal er nauw op moeten worden toegekeken dat de hervorming van het secundair onderwijs niet tot gevolg heeft dat de bureaucrativering in het gemeenschapsonderwijs toeneemt, in de plaats van afneemt. (*Applaus bij de SP*)

De voorzitter : De heer Vandenbroeke heeft het woord.

De heer Christiaan Vandenbroeke (*Op de tribune*) : Mijnheer de voorzitter, mijnheer de minister, collega's, sta me toe dat ik, bij wijze van inleiding en wetende over welke thematiek hier wordt gediscussieerd, vanuit de Volksunie meteen ons pedagogisch-didactisch project meedeel. We hebben onze betogen namelijk opgesplitst in de algemene contouren van het beleid en de visie, de manier waarop u het beleid hebt uitgestippeld en ambieert het binnen te loodsen in de 21ste eeuw. De afstandelijke benadering is de eerste benadering van het onderwijsdossier.

Een tweede benadering, waarop tal van raadsleden al hebben ingespeeld, zal ook de Volksunie geven. U kunt uiteraard ook vanuit het veld evalueren, sturen, bijsturen, toelichtingen en preciseringen vragen, enzovoort.

Mijnheer de minister, wetende dat ik in eerste instantie uw beleid mag evalueren, en ook als historicus uiteraard, permitteer ik me de luxe even achterom te kijken. We hebben inderdaad het voorrecht met de onderwijsmaterie – trouwens een heel moeilijke materie – terug te blikken in se tot het jaar 1988. Sinds 1988 beschikken we tot en met over de autonome bevoegdheid om ons onderwijs in te richten, te ontwikkelen en te sturen. Wanneer ik terugblik, kan ik enkel en alleen vaststellen dat u zeer goed beantwoordt aan wat de heer Gaston Geens eerder ooit stelde : wat we zelf doen, doen we beter.

Dit is met andere woorden een heel positieve start. Wanneer we uw beleid afstandelijk evalueren, zitten er een aantal zeer goede punten in. Niets belet uiteraard dat we

hier en daar moeten kunnen nuanceren, zoals later zal blijken, maar er zit inderdaad visie in.

Ik zet een aantal inschattingen op een rijtje. Een eerste punt is de kwaliteit waarover de heer Sarens het ook heeft gehad. Dit is een zeer belangrijk gegeven bij de evaluatie van een onderwijsdossier. Mijnheer de minister, de kwaliteit van ons onderwijs was goed en is nog altijd zeer goed. Zal dat ook blijven ? We kunnen alleszins elke vergelijking met onze buurlanden doorstaan. Denken we maar aan onze Erasmusstudenten, die we naar het buitenland uitsuren. Ik stel vast dat ze daar systematisch hogere scores behalen dan de gemiddelde resultaten die in ons land zelf worden behaald.

Ik stel ook vast dat ons onderwijs, in vergelijking met het onderwijs in Wallonië, beter is. We kampen in Vlaanderen weliswaar ook met de kwaal van het zittenblijven, maar deze kwaal is in veel grotere mate in Wallonië aanwezig.

De kwaliteit van ons onderwijs was en is goed. Maar wat brengt ons de toekomst ? U hebt in het recente verleden een aantal herzieningen doorgevoerd, waarvan de waarde nog moet blijken. Ik denk dan onder meer aan de herschikkingen van het inspectiekorps, van de begeleidingsteams, van de eindtermen. Dat laatste herinnert ons eraan dat er op school meer moet gebeuren dan leren alleen. Het gaat niet enkel om het cognitieve ; ook attitudes moeten worden ontwikkeld. Men moet bijvoorbeeld leren presteren in de maatschappij.

De invloed van deze herschikkingen op de kwaliteit, op de inhoud van het onderwijs zal slechts over enkele jaren blijken. Tot nader order kan ik stellen dat de kwaliteit goed, zelfs zeer goed is.

Ten tweede : inzake het budget. Enkele jaren geleden hebt u, mijnheer de minister, vele mensen in Vlaanderen wakker geschud toen u verklaarde dat de onderwijsbegroting niet onuitputtelijk is. We moeten deze begroting beheersen. U pleit voor groei. Maar niet voor exponentiële groei. U pleit eveneens, samen met de Volksunie, voor het hanteren van een waardevol principe : onderwijs kan, mag en moet geld kosten. U hebt een norm vooropgesteld die belangrijk is : ongeveer 5 percent van het bruto regionaal produkt. Deze norm biedt de mogelijkheid om op termijn financiële ruimte te creëren. Twee redenen kunnen daarvoor aangevoerd worden. Ten eerste is er de groei van het bruto regionaal produkt ; ten tweede is er de afname van de nataliteit, de afname van het aantal leerlingen.

Deze norm behoedt ons gedeeltelijk voor de problemen waar Wallonië mee worstelt. Daar slaakt men om de haverklap de kreet van le refinancement, van de herfinanciering, van het toekennen van steeds meer middelen.

Vandenbroeke

In de derde plaats is er het gewijzigd woordgebruik. De Volksunie vindt het belangrijk dat in deze materie ons woordgebruik verfijnt. Dat we afstappen van een bijzonder streeve invulling van noties als vrije keuze en schoolpact.

Ik verwijs naar de publikatie uit 1989, Met een nieuwe lei, van uw voorganger en gewaardeerd minister Coens. Hierin schrijft hij dat pakten een garantie vormen voor meeruitgaven. Mijnheer de minister, u bent er in geslaagd om er via een soepel woordgebruik voor te zorgen dat het om een vrije keuze moet gaan, die we flexibeler en eigentijds-er moeten invullen. Een inhoudelijke definitie, die ons verwijderd van de stroefheid van de nettenstructuur. Dit is een pluspunt. We hebben wel nog een aantal vragen. Ook de leden van de CVP kaarten dit aan als een pluspunt, maar doen dit met de nodige reserves. Deze reserves maken ons wantrouwig.

Het vierde punt vinden we als Volksunie zeer positief : de minister werkt ook aan het volwassenenonderwijs. In zijn beleidsbrief geeft hij toe dat dit onderwijs zeer waardevol is, maar veel uitwassen kent. Ook hier moet een evaluatie mogelijk zijn. En ook hier moet – en dit in het bijzonder klinkt de Volksunie zeer aangenaam in de oren – voor het volwassenonderwijs worden geopteerd voor een netoverschrijdend systeem.

Het volgende punt is het HOBU. Dit dossier wordt momenteel geëvalueerd. Deze evaluatie werd juist opgestart. Ere wie ere toekomt : elk kanton in Vlaanderen had bij wijze van spreken zijn hogeschool in Vlaanderen. Er moest dringend worden opgetreden en de minister heeft dit naar best vermogen gedaan. Er zal een evaluatie plaatsvinden vanaf 1998. Het is evident dat er nog enig onbehagen in de sector is. Door het aantal instellingen drastisch te herleiden, biedt de minister hen kansen voor de toekomst. Ze sluiten nu veel dichter aan bij de universiteiten. Deze operatie moest hoe dan ook plaatsvinden.

Het brengt ons tot het secundair onderwijs dat momenteel het meest geïseerd wordt. Sommige collega's van de minister zeggen zelfs dat een goedbedoelde hervorming dreigt te ontsporen door het eigengereid optreden van de minister. Mijnheer de minister, de mening van mijn fractie daarover zal nog worden meegedeeld door mevrouw Maes of de heer Van Dijk. Het secundair onderwijs is in ieder geval een reuzedossier binnen uw bevoegdheid en slorpt bijna vijftig percent van het budget op. Ook hier moet worden opgetreden. De minister gaat hierbij behoorlijk ver, maar de Volksunie wil nog verder gaan. Het vroeger systeem waarbij er voor elk wat wils moet zijn en waardoor er drie of vier soorten onderwijs moeten zijn, leidt tot ontsparing van het budget. Dat is evident zodat er moet worden opgetreden. Of de minister tot resultaten

komt, laat ik buiten beschouwing. Van het vorige systeem – voor elk wat wils – evolueren we nu echter naar een toestand met een tweeledige structuur : het vrij onderwijs versus het officiële onderwijs. Ik denk dat dit een correcte inschatting is.

Ook voor het basisonderwijs bereidt de minister een decreet voor. Dit onderwerp is reeds uitvoerig aan bod gekomen in de commissies. Bij het nalezen van de verslagen vrees ik dat er misverstanden kunnen rijzen. Of misschien heb ik onvoldoende precies onder de aandacht van de minister gebracht wat er precies bij de Volksunie leeft. Als we de situatie van het basisonderwijs in Vlaanderen bekijken, stellen we vast dat er iets minder dan 3.000 scholen zijn. Per gemeente betekent dit een tiental scholen, inrichtingen en vestingsplaatsen. Dit is weer zeer veel. De Volksunie is deze kleinschaligheid voor het kleuter- en lager onderwijs welgenegen. De school moet zich dichtbij de kleuter en dichtbij huis bevinden. Maar, mijnheer de minister, wij durven een stap verder te zetten : moeten kleuters, kinderen van drie jaar en kinderen van zes jaar al van deze leeftijd af ideologisch worden ingedeeld ?

Dit lijkt ons van het goede te veel. Wij zijn het met u eens voor wat betreft het secundair onderwijs, maar voor het basisonderwijs zijn wij overtuigde tegenstanders van elke ideologische inkleuring. Wij begrijpen perfect dat sommige collega's deze inkleuring wel voorstaan omdat ze de lagere school op de eerste plaats bekijken als de visvijver voor het middelbaar onderwijs. Mijnheer de minister, wanneer een jongere een ideologische keuze moet maken in zijn twaalfde levensjaar, dan is het al mooi geweest. Maar laten we dat asjeblief niet opleggen aan kinderen van drie of zes jaar. Laat ons de pluriforme gemeenteschool en de vrijheid om zelf accenten te leggen.

Voor de Volksunie is dat geen vrijblijvende optie, dit is geen spelerei. De inrichting van de pluriforme gemeenteschool past niet in de rationalisatie die wij voorstaan. De opbrengst van interne besparingen moet onmiddellijk weer worden aangewend in het basisonderwijs. Zonder in technische details te willen treden wil ik toch even aangeven waartoe wij die middelen willen aanwenden. In de eerste plaats denk ik aan de zorgverbreding die ook veelvuldig in de beleidsbrief ter sprake komt, maar waarvoor het op dit ogenblik aan de vereiste middelen ontbreekt. Een interne rationalisatie zal het mogelijk maken middelen vrij te maken voor het aanstellen van taakleraren en taalleraars voor kansarme scholieren en migranten, voor bijwerkclasses voor kinderen met een geringe schoolachterstand of met problemen van schoolrijpheid. Wij bepleiten verder faciliteiten voor leraren die bijzonder belastende opdrachten waarnemen. Wij weten dat de oplossing die wij voorstellen ook de minister genegen is. Ook collega Demeyer bracht ze overigens al ter sprake in de commissie.

Vandenbroeke

Wij zijn namelijk voorstanders van een vervroegde uittredingsregeling voor kleuterleidsters tussen de 50 en de 55 jaar. De kosten van zo een brugpensionering kunnen worden gedekt door de opbrengst van de interne rationalisatie, zij het dat de brugpensioenen nog steeds tot de bevoegdheid van de federale overheid behoren. Verder willen we ook middelen vrij maken voor het intensiveren van de interactie tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. Ten slotte bepleiten we ook een vervroegde pensionering op vrijwillige basis voor personeelsleden van 50 tot 55 jaar in het buitengewoon onderwijs.

Het universitair onderwijs ligt mij bijzonder na aan het hart. In iedere commissievergadering wordt gesproken over de kennismaatschappij en wordt de noodzaak beklemtoond van vernieuwing en van het werken met zogenaamde niches – een woord dat ik van collega Candries heb geleerd. Wanneer ik de begroting bekijk dan stel ik echter vast dat voor het universitair onderwijs 200 miljoen frank minder wordt uitgetrokken, wat neerkomt op een relatieve daling met 0,9 procent. Bij constant blijvende middelen, dus minus de devaluatie, krijgt het basisonderwijs per leerling 17 procent meer, het secundair onderwijs 15 procent, het HOBU 25 procent, de universiteit nauwelijks 2 procent voor de periode 1988-1996. De voorbije acht jaren kenden we er dus een volledig status quo. Anderzijds stellen we vast dat de minister-president wel een inspanning doet voor het wetenschapsbeleid. Met andere woorden, mijnheer de minister, dit begrijpen we niet : u laat de universiteiten, dé toekomst van Vlaanderen, volledig in de kou staan, tenzij u de universiteiten natuurlijk in de kou laat staan omdat ze niet tot samenwerking bereid zijn.

Ik zal hier mijn pleidooi voor de toekomst omtrent Universiteit Vlaanderen, dat trouwens goed ligt in academische middens, niet opnieuw herhalen. Wel stel ik vast dat u herhaaldelijk aanzetten tot meer samenwerking hebt gegeven op het universitaire vlak en opdat die negen instellingen die we hebben in de toekomst beter en functioneler zouden werken en tot samenwerking zouden komen met zwaartepunten.

We stellen vast dat u te rade gaat bij de Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid en een zwak advies krijgt dat u meteen in de prullenmand hebt gedeponneerd. Daar u die samenwerking in de toekomst wenst, gaat u vervolgens te rade bij de VLIR, maar ook van hen ontvangt u een ontgoochelend zwak advies : dit is blijkbaar typisch Vlaams-particularistisch. U deponneert ook dit advies in de prullenmand. Vervolgens gaat u te rade – het siert u – bij rector Dillemans : een bijzonder wijs man die gedurende vijf jaar de tijd krijgt om te evalueren. Weliswaar moet hij tussentijdse rapporten uitbrengen, maar pas rond het ge-

zegende jaar 2000 zal hij komen zeggen hoeveel tijd we ondertussen hebben laten verloren gaan.

De voorzitter : Minister Van den Bossche heeft het woord.

Minister Luc Van den Bossche : We moeten elkaar goed begrijpen wat dit betreft. Het is niet de bedoeling dat rector Dillemans vijf jaar lang zou werken, opdat dan pas zijn werkzaamheden gevolgen zouden hebben. Het is de bedoeling dat hij tussentijdse gevolgtrekkingen op het terrein zou maken. Er zullen dus ook concrete dingen worden gedaan op basis van het uitgebrachte verslag.

Vorige week heb ik, in het kader van onze regelmatige ontmoetingen, uitvoerig vrij concrete denkpijles besproken, die rector Dillemans nu verder onderzoekt. Ik wil er geen datum op kleven, maar ik moet u zeggen dat hij er zeer hard aan werkt. Dit jaar kunnen we wellicht reeds bepaalde resultaten verwachten. Ik kan daar niet veel over zeggen, daar het zeer discrete contacten betreft die hij momenteel legt en waarvan ik op de hoogte ben. Het is ook zijn bedoeling tussentijds, stap voor stap vooruitgang te boeken, terwijl het inhoudelijk denken op een tweede piste voor een deel beïnvloed wordt. Sommige dingen moeten wellicht pragmatisch ontijdend worden. Men moet natuurlijk anders leren denken : als dit voet aan de grond zou krijgen, dan zou een eventuele wijziging onmiddellijk een veel grotere amplitude krijgen.

U hebt het over de Universiteit Vlaanderen ; ik zou het willen hebben over het denken in de Universitaire Ruimte Vlaanderen. De hele taak van rector Dillemans is gebaseerd op het gezamenlijk tot stand gekomen geloof dat samen te vatten valt als : wij denken in de Universitaire Ruimte Vlaanderen. Het woord instelling is minder belangrijk voor ons : wij zien het als één universitaire ruimte, waarbinnen gedacht wordt over het aanbod in zwaartepunten enzovoort. Het is dus niet zo dat we na vijf jaar even zullen bekijken hoeveel tijd we verloren hebben : dat zou ook verkeerd zijn.

De heer Christiaan Vandenbroeke : Mijnheer de minister, ik dank u voor uw toelichting. Meteen meen ik te mogen begrijpen dat op basis van die zeer discrete contacten een en ander zal worden aangetoond.

Het verwondert mij niet – wanneer wij de intellectuele capaciteiten van rector Dillemans inschatten – dat wij uitkomen bij die zwaartepuntversterking van die universiteit Vlaanderen langs de ruimtelijke omschrijving. Mijnheer de minister, het is sowieso de toekomst en ik ben er dan ook fier op dat de Volksunie zich daar al een kwarteeuw voor inzet.

Mijnheer de minister, ik wil het nog even hebben over de lerarenopleiding die mikt op kwaliteit. Tegelijkertijd wil

Vandenbroeke

die ook remediëren aan een oude kwaal in het onderwijs, namelijk het feit dat de wat oudere leerkrachten met ervaring soms wat uitgeblust zijn en het niet meer zien zitten in een vlakke loopbaan. De lerarenopleiding wil deze leerkracht opvangen door van hem een mentor of begeleider te maken en hem voor een stuk in de navorming in te schakelen. Op zich is dit een goede piste, maar ik heb daar twee randbedenkingen bij.

Zowat tien jaar geleden werd de lerarenopleiding in de normaalscholen en regentaten hervormd. De tweejaarlijkse cyclus werd op drie jaar gebracht. Mijnheer de minister, u krijgt hier een schitterend voorbeeld om een experiment te evalueren. Wat heeft die hervorming in de normaalscholen en regentaten opgebracht? Leerkrachten met meer inhoud of leerkrachten met meer pedagogisch en didactisch talent? Dit is een buitenkans om één en ander te evalueren en te implementeren naar de licenciaten.

In de hoorzitting is echter tot tweemaal toe aan de experten de vraag gesteld of er ooit al een evaluatie is geweest van de hervorming van de normaalscholen en de regentaten. Tweemaal kwam het negatieve onderkoelde antwoord. Mijnheer de minister, er lopen nu een aantal onderwijsprojecten. Als u echter met de lerarenopleiding uitpakt en nooit een onderzoek heeft laten instellen naar de waarde van een gelijkaardig experiment, dan lijkt mij dit in menig opzicht improvisatie. De Volksunie is niet tegen de lerarenopleiding gekant; wij zijn echter niet gewonnen voor improvisatie.

Naar alle waarschijnlijkheid wordt hier bovendien aan symptoombestrijding gedaan – al ben ik er zeker van dat u een en ander goed bedoelt. Er schort iets aan de instroom van jonge leerkrachten met mogelijk toekomstig kwaliteitsverlies. Als de kwaliteit dermate daalt dat u extra moet bijsturen, is het dan niet handiger om meteen iets wezenlijks aan het onderwijsveld te wijzigen? Hopelijk krijgen die jonge mensen dan een perspectief in plaats van een hoop vraagtekens.

Als iets goed is, moeten wij het kunnen en durven zeggen. In uw beleid zitten een aantal goede punten; ik heb getracht ze aan de orde te brengen. Als er vragen te stellen zijn, moeten ze even goed in dit huis kunnen worden opgevraagd. Vanuit de Volksunie zal dit straks gebeuren.

Mijnheer de minister, als iemand – zelfs vanuit de oppositie – waardevolle suggesties doet ten aanzien van bijvoorbeeld het basisonderwijs, neem die dan ter harte. Het zal het onderwijs ten goede komen. (*Applaus bij de VU*)

De voorzitter: De heer Sannen heeft het woord.

De heer Ludo Sannen (*Op de tribune*): Mijnheer de voorzitter, mijnheer de minister, geachte collega's, we zijn het volmondig eens met de drie doelstellingen die in de aanhef van deze beleidsbrief staan, met name, algemene vorming, voorbereiden op een beroepsactiviteit en het aanbieden van een instrumentarium om zich te oriënteren in de samenleving. Ook de stelling dat onze samenleving een permanente vorming vereist, kunnen we ondeschrijven.

U stelt terecht dat men het onderwijs niet alleen mag beoordelen in markttermen wegens het eigenzinnige project, maar dat men zorg moet dragen voor alle jongeren. Onderwijs is een wapen tegen een mogelijke ontwikkeling naar een duale samenleving. Kortom, een gelijke kansenbeleid moet centraal staan in het onderwijs.

De opmerking dat onderwijs méér is dan het louter cognitieve, vinden we heel belangrijk. Er moet eveneens aandacht zijn voor attitudevorming, leren omgaan met cultuur, waardebeleving, en leren leren. We hopen dat deze uitgangspunten ook terug te vinden zijn in de eindtermen, die in voorbereiding zijn voor het secundair onderwijs.

De centrale elementen in deze beleidsbrief zijn ongetwijfeld kwaliteit, deregulering, autonomie en responsabilisering. Bij de hervorming van de verschillende niveaus van onderwijs, verantwoordt u deze uitgangspunten nergens. Staan deze vooropgestelde principes wel garant voor gelijke kansen en kwaliteit? Kunnen deze vier uitgangspunten gelijktijdig worden gerealiseerd? Autonomie en responsabilisering lijken weliswaar mooie principes, maar zijn eerder instrumenten voor bezuiniging. Op die manier kan men aan budgetbeheersing doen en tegelijk bepaalde verantwoordelijkheden verschuiven naar het federale niveau.

Hoe zal de term kwaliteit concreet worden ingevuld? In de slotbeschouwing van deze beleidsbrief doet de minister een poging om een definitie te geven van de term kwaliteit. Zullen de samenleving, het VEV, en de ouders dezelfde inhoud geven aan die term?

In het kader van een grotere autonomie voor de scholen, zie ik in deze beleidsbrief heel wat gevaren. Door welke definitie zal de school zich laten leiden? De scholen moeten instaan voor een kwalitatief hoogstaand onderwijs, voor het ontwerpen van een eigen onderwijsplan, en voor het voeren van een eigen, verantwoord en creatief personeelsbeleid. Het gevaar bestaat, vooral in grote steden, dat men bepaalde leerlingen zal weigeren. Het gevolg daarvan is een groeiende dualiteit tussen enerzijds het vrije net en het ARGO-net, en anderzijds tussen de vrije scholen onderling.

De rol van de inspectie is belangrijk voor de kwaliteitsbewaking. Wanneer blijkt dat de effectiviteit van de Vlaamse secundaire scholen erg verscheiden is, dan merkt u dat

Sannen

een grotere autonomie dit onderscheid tussen de secundaire scholen nog kan vergroten. De leerwinst in de ene school kan sterk verschillen van de leerwinst in de andere school. In het kader van gelijke kansen voor leerlingen, is de bewaking hiervan dan ook erg belangrijk.

De minister stelt dat de overheid moet terugtreden en zich beperken tot haar kerntaken. Het gevaar dreigt echter dat waar de overheid terugtreedt, de koepels wel eens in de plaats zouden komen. Van een echte autonomie zal voor sommige scholen geen sprake zijn. In het katholieke onderwijs in Limburg bestaat er bijvoorbeeld felle discussie over de oprichting van een richting menswetenschappen, die tot een ware schooloorlog heeft geleid. Dat toont hoe beperkt de autonomie van lokale scholen kan zijn. Wanneer de overheid terugtreedt, kan het centralisme van de koepels versterkt worden. Dat is geen gezonde evolutie.

De voorzitter : De heer Van Hauthem heeft het woord.

De heer Joris Van Hauthem : Mijnheer de voorzitter, collega's, ik begrijp het betoog van de heer Sannen niet : aan de ene kant beweert hij dat de hervorming de autonomie van de scholen bedreigt, maar aan de andere kant geeft hij een voorbeeld waaruit blijkt dat de koepel de autonomie van een school in Genk beknot. Wat is het nu ?

De heer Ludo Sannen : Op het ogenblik heeft de minister grote invloed op het beleid van de scholen. We pleiten voor een grote autonomie voor de scholen – vooral op het terrein van de pedagogie. Maar grotere autonomie kan ertoe leiden dat de druk van de koepels op de scholen zal versterken. Het voorbeeld van Genk illustreert hoe groot die druk is.

De verschillende decreten behandelen per niveau gewoon en buitengewoon onderwijs samen. We vinden dat een goed idee en we steunen ook de ideeën over zorgenverbreiding en het onderwijsvoorrangsbeleid. Het uitgangspunt om kinderen met leermoeilijkheden zoveel mogelijk in het gewone onderwijs op te vangen is waardevol en belangrijk, zoals blijkt uit de evolutie van kinderen in het buitengewoon onderwijs.

Het moeilijkste en meest delicate aspect van het onderwijsbeleid in de komende jaren zal zonder twijfel de hervorming van het secundair onderwijs zijn. De principes van die hervorming zijn : schaalvergroting, samenwerkingsverbanden, enveloppefinanciering, grotere autonomie voor de scholen en deregulering. De minister stelt dat daardoor niet alleen de kosten kunnen worden beheerst en bijgevolg op het budget van onderwijs zal kunnen worden bespaard. Volgens de minister zal daardoor ook de kwaliteit van het onderwijs verbeteren.

De minister wil het systeem van enveloppefinanciering algemeen toepassen in het secundair onderwijs, hoewel was afgesproken dat men eerst de resultaten van de enveloppefinanciering in het hoger onderwijs zou evalueren voordat men het algemeen zou toepassen.

Er zullen grotere samenwerkingsverbanden ontstaan. Daardoor dreigt meer uniformiteit en voor de zwakste richtingen, zoals het BSO en het BUSO, het gevaar van achterstelling. De heer Sarens deed een interessante suggestie : we kunnen de enveloppes opsplitsen in personeelskosten, werkingskosten. Dat zou een interessante test zijn van de haalbaarheid van enveloppefinanciering.

In deze enveloppes moeten niet alleen schotten worden aangebracht tussen werkingskosten, personeelskosten en bepaalde administratieve kosten, er moeten ook schotten worden aangebracht tussen bepaalde richtingen. Ik denk hierbij aan gegarandeerde enveloppes voor het BUSO en voor het BSO.

Wanneer men deze weg bewandelt, komt men al snel terecht in de gedachtengang die door de VLD-fractie werd verdedigd, om de enveloppes te verdelen op basis van de scholen en ze niet toe te kennen op basis van het samenwerkingsverband. In dit geval rijst de vraag of een samenwerkingsverband nog een functioneel geheel kan vormen.

In het kader van de enveloppefinanciering moeten al deze opmerkingen grondig worden overwogen. Vooral de bescherming van de zwakste richtingen mag niet uit het oog worden verloren. Ik verwijs in dit verband naar de afstanden in de landelijke gebieden en naar de vrije keuze.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om te zeggen dat de studiedag in het kasteel van Ham erg aangenaam was. Samen met de administratie kon er worden nagedacht over bepaalde cijfers. De lineaire toepassing van de enveloppefinanciering lijkt mooi, maar is niet eerlijk wanneer er geen schotten worden ingebouwd en geen beschermingsmaatregelen worden uitgewerkt.

Mijnheer de minister, in uw beleidsbrief vervangt u het idee van de maximale redelijke afstand tussen de scholen om de vrije keuze te garanderen, door het idee van de schoolregio's, die moeten gebaseerd zijn op een sociale realiteit. Schuilt in deze visie geen gevaar voor de dun bevolkte landelijke gebieden, die wel een sociologische geheel vormen, maar zeer uitgestrekt zijn, waardoor de afstand tussen sommige studierichtingen vrijwel onoverbrugbaar wordt ? Hierdoor komt de democratisering van het onderwijs in het gedrang.

Bij het verlenen van een grotere autonomie aan de secundaire scholen ontstaat ongetwijfeld het probleem dat een niet gering aantal scholen onvoldoende zijn toegerust en niet in staat zijn deze autonomie te vertalen in een beleid.

Sannen

Zij hebben te kampen met een beleidsvoerend onvermogen. Dit is zowel terug te vinden bij de inrichtende machten als bij de directies.

Ik wil nog even reageren op uw opmerking dat de samenwerkingsverbanden de mogelijkheid zullen geven aan de directies om zich binnen de eigen school meer bezig te houden met pedagogische en programmatorische activiteiten en minder aandacht zullen moeten besteden aan administratief management en personeelsmanagement. Uit de korte ervaring met het HOBU-onderwijs merk ik evenwel dat de afstand tussen personeel – in dit geval de docenten – en hun departementshoofden groter is dan voor de fusies van de hogescholen. Ik hoop dat dit verschijnsel slechts van tijdelijke aard is. De reden is vooral te vinden in het feit dat een massa problemen moeten worden aangepakt, zodat deze departementshoofden worden opgeslorpt ter ondersteuning van de centrale directie, waardoor de directe ondersteuning van de docenten in de eigen departementen in het gedrang komt. Het risico bestaat dat de samenwerkingsverbanden de eerste twee tot drie jaar een eerder opzuigend effect zullen hebben voor de directeurs, zodat zij minder tijd zullen kunnen besteden aan hun eigen schoolcultuur en aan hun eigen pedagogisch project.

Bij deze omvorming moet een grote betrokkenheid van de leraars worden nagestreefd. De fouten die in het HOBU werden gemaakt, mogen niet worden herhaald. Hiervoor moeten meer garanties worden geboden, en dit van bij de herstructureringsfase. Van bij het begin moet de inspraak worden georganiseerd en gewaarborgd. Het vastleggen van de essentiële elementen van het personeelsbeleid moet in elk geval op Vlaams niveau gebeuren.

Ik wil er ook nog op wijzen dat inspraak organiseren in een school meer is dan het louter decretaal vastleggen van de nodige structuren. Het heeft ook veel te maken met het bezitten van de nodige informatie. Ik stel de academische raden als voorbeeld : sommige leerkrachten komen daar in een verzwakte positie terecht omdat de informatie voor een heel aantal besprekingen ontbreekt. Het moet op een of andere manier mogelijk zijn om meer openheid te verwezenlijken in de berichtgeving van de administratie en het departement Onderwijs naar de hogescholen.

Minister Luc Van den Bossche : Hier en daar heerst er gebrek aan openheid of loopt men zelfs tegen structurele problemen aan, dat wil ik gerust aanvaarden maar ik aanvaard niet de eenzijdigheid van uw analyse.

Ik heb als student – en in vele andere functies – in raden van beheer gezeten aan de universiteit. Het is mij altijd opgevallen dat degenen die niet geïnformeerd waren ook hun dossier niet gelezen hadden. Er zijn er nogal wat die

graag beweren dat ze niet geïnformeerd zijn en intussen zijn ze te lui om hun dossiers te lezen.

Het lijkt dan alsof zij engeltjes zijn en de anderen boosaardig. Ik heb al in veel inspraakstructuren mensen zien zetelen die hun plaats onwaardig waren. Ze leverden niet de inspanning die professioneel van hen mocht worden verwacht.

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, ik wil hier niet – zoals u dat min of meer doet – een waardeoordeel uitspreken over leden van de departementale raden.

Minister Luc Van den Bossche : Collega, het stoort mij soms in uw analyses dat ze zo zeemzoet zijn en zo zacht voor leerkrachten. Men kan altijd iemand naar de mond praten, het voordeel daarbij is dat die zich getroost voelt.

Er zal wel een stuk waarheid inzitten, wat u zegt is gedeeltelijk juist. U vergeet echter het tweede hoofdstuk van de analyse.

We moeten niet doen alsof de enen engeltjes zijn en de anderen baarlijke duivels, ik denk dat het vagevuur beter is voor beide.

De heer Ludo Sannen : In eerste instantie zou ik willen vragen dat hier geluisterd wordt. Ik heb duidelijk gesteld dat participatie niet alleen een kwestie is van structuren maar ook van informatie. We moeten daar aandacht voor hebben, ook bij de hervorming van het secundair onderwijs.

Minister Luc Van den Bossche : Ik voeg daar alleen een ontbrekende link aan toe. Typisch dat die altijd ontbreekt in uw redeneringen. Degenen die bij de participatie worden uitgenodigd moeten ook getuigen van de nodige deskundigheid, professionaliteit en inzet.

De heer Ludo Sannen : Heb ik dit ontkend, mijnheer de minister ?

Minister Luc Van den Bossche : Nee, maar u hebt het verzwegen. Het is juist, u ontkent het niet maar u vergeet het. U liegt niet maar u bent vergeetachtig.

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, ik wil een tussenkomst doen, laten we er geen karikatuur van maken.

Het heeft geen zin alleen participatie-structuren uit te bouwen, men moet ook informatie ter beschikking stellen. Ik wil heel concreet zijn : waar kan een lid van de academische raad, een docent vlot de informatie vinden over bijvoorbeeld de financieringsvoorwaarden van de gebouwen. Het is belangrijk over de nodige regelgeving daaromtrent te beschikken. Ik heb er zelf naar geïnformeerd bij het DIGO en ik heb vastgesteld dat het niet eenvoudig is. Voor sommige docenten is het niet gemakkelijk om

Sannen

mee te praten over de begroting als ze niet over alle gegevens beschikken.

Minister Luc Van den Bossche : Uw voorbeeld is goed.

De heer Ludo Sannen : Wat de onderhandelingscomités betreft, ligt dat helemaal anders. Daar gaat het over personeelszaken en daarvoor kunnen ze waarschijnlijk terugvallen op de dossiers van de vakbond. Hier zijn we met een nieuw inspraakorgaan bezig, zeker voor de hogescholen. We merken dat er problemen rijzen. Mijn bedoeling is slechts die problemen te signaleren zodanig dat ze in de toekomst gemakkelijker over bepaalde informatie zouden kunnen beschikken.

Minister Luc Van den Bossche : Uw voorbeeld is goed gekozen en het is correct. Op sommige punten is het moeilijk om de juiste informatie te kunnen krijgen. Ik zou u nog een heel pak andere voorbeelden kunnen geven. Ikzelf en al mijn regeringscommissarissen worden overstelpt met brieven die om uitleg vragen. In negentig procent van de gevallen zou ik kunnen antwoorden : lees het decreet. Ik doe dat echter niet. Ik besef telkens weer dat de vraagsteller niet eens de moeite genomen heeft om het decreet te lezen. Ze rekenen erop dat de commissaris of de minister hun vragen wel zal beantwoorden.

Dat is het enige wat ik wou zeggen, mijnheer Sannen. Ik zeg dat soms op een ietwat ludieke manier, alhoewel ik ook heel ernstig kan zijn.

De heer Ludo Sannen : Samen met u betreur ik het onvoorbereid zijn van sommige mensen. Toch wil ik nog eens aanstippen dat het doorspelen van informatie een belangrijk element is in een participatieproces.

Minister Luc Van den Bossche : Daarover zijn we het eens.

De heer Ludo Sannen : Bij het verlenen van grotere autonomie aan secundaire scholen ontstaat ongetwijfeld een probleem door de zuigkracht die van samenwerkingsverbanden zal uitgaan en die de autonomie van de eigen onderwijsprojecten zal aantasten. Dit zal zeker zo zijn als de hele budgetbeheersing binnen die samenwerkingsverbanden dient te gebeuren.

In verband met de waarborg van een grotere kwaliteit bij schaalvergroting wil ik wijzen op een Engelse studie, een onderzoek naar het klasseleven van Rutten en Mortimer in 24 Londense scholen, gedurende zes jaar. Het was de bedoeling te analyseren waarom de ene school als goed en de andere als slecht beschouwd wordt. We kunnen enkele inzichten van deze vorsers best gebruiken in onze discussies over het secundair onderwijs. Zo blijkt dat het niet belangrijk is of een school groot of klein is, de groot-

te is geen bepalende factor voor de kwaliteit van het pedagogisch project.

Evenmin is het belangrijk of een school streng of los is. Er zijn strenge en soepele scholen die als goed beschouwd kunnen worden.

Minister Luc Van den Bossche : Peilt dit onderzoek naar de opinie van de ouders ?

De heer Ludo Sannen : Inderdaad, ze peilt naar wat de samenleving ervaart.

Minister Luc Van den Bossche : Gebeurde het onderzoek los van de ratings die gepubliceerd worden ? U weet dat jaarlijks de volledige rating wordt gepubliceerd, tot en met school 1.213 bijvoorbeeld. Dit wordt zelfs in de kranten gepubliceerd, over een tiental bladzijden. Liep dat onderzoek onafhankelijk daarvan ?

De heer Ludo Sannen : Inderdaad, dat onderzoek liep onafhankelijk daarvan. Maar, wat is kwaliteit van een school ? Er zijn risico's verbonden aan het hanteren van deze parameter. Het is gemakkelijk aan sterke leerlingen les te geven. Als men het zich kan permitteren alleen de goede en sterke leerlingen in een school te hebben, dan creëer je een dualiteit die niet gezond is.

Minister Luc Van den Bossche : Uiteraard.

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, volgens de geciteerde onderzoekers is het wél belangrijk dat er een vorm van regelduidelijkheid is, helderheid in verband met wat kan en niet kan, wat de normen en de leefregels zijn. Belangrijk is ook bijvoorbeeld de beroepsernst van het leidinggevend kader, meer bepaald de stijl van het management van de directie. Is die directie stimulerend en motiverend ? Dit heeft een geweldige invloed op het gehele lerarenkorps en ook op de prestaties van de leerlingen.

Grotere entiteiten echter – dat is dan een persoonlijke bedenking – en een grotere afstandelijkheid van het schoolmanagement, kunnen dus gevaren inhouden voor de kwaliteit van het onderwijs, rekening houdend met de gegevens van die Engelse studie. De risico's voor een afname van het schoolwelbevinden zijn dus denkbeeldig en tasten op die manier de kwaliteit aan.

In dit verband wil ik ook verwijzen naar evaluaties die men op dit moment in Nederland maakt, waar de schaalvergroting in het secundair onderwijs reeds enkele jaren is doorgevoerd. Hieruit blijkt dat het algemeen schoolwelbevinden – en ik spreek hier natuurlijk weer alleen maar vanuit het standpunt van de leraars – is afgenomen juist omdat de schaalvergroting, in dit geval dikwijls de fusies, gebeurd zijn met een te kleine betrokkenheid van de leraars. Men moet er dan ook nog rekening mee hou-

Sannen

den dat er in Nederland al een grote traditie is op het vlak van participatie en inspraak.

De vraag is natuurlijk of het ook anders mogelijk is. Als het niet anders mogelijk is, moeten we wel het risico onder ogen zien dat men voor een bepaalde tijd het schoolwelbevinden van een groot aantal leraars aantast en op die manier, rekening houdend met de studie die ik zojuist heb aangehaald, ook misschien voor enkele jaren de kwaliteit van het onderwijs aantast.

Minister Luc Van den Bossche : Dat is inderdaad mogelijk. Ik zou toch ook wel eens graag een breder onderzoek zien om te bekijken of diegenen met een lager schoolwelbevinden ook niet diegenen zijn met een lager maatschappijwelbevinden. Ik denk dat er bij veel mensen een soort verwenningsfenomeen begint op te treden op algemeen-maatschappelijk gebied zodat men altijd ontevreden is. Volgens mij gaat een laag schoolwelbevinden inderdaad samen met een laag maatschappelijk welbevinden. Dit blijkt ook uit verschillende historische periodes. Ooit heeft een filosoof zich afgevraagd of een maatschappij bestand is tegen 50 jaar vrede en welvaart. Ik ga het antwoord hierop niet geven, want ik wil de mensheid niet opschrikken.

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, ik ga akkoord met de stelling dat er een zeker verband kan bestaan tussen een laag maatschappelijk welbevinden en een laag schoolwelbevinden. Maar ik denk toch dat dit onvoldoende is om het welbevinden van leraars te kunnen analyseren. Ik denk dat het zeer nuttig zou zijn om binnen de Vlaamse onderwijswereld en binnen het Vlaamse onderwijsveld dit nog verder uit te spitten. Op deze manier zou hier dan ook bij elke hervorming rekening mee kunnen worden gehouden.

Minister Luc Van den Bossche : Zou ik het dan nog beter mogen formuleren en het vergelijken met het welbevinden van arbeiders en bedienden in de privé-sector ? Ik denk dat het niet slecht zou zijn om eens te bekijken wat de enen normaal vinden en wat de anderen normaal vinden. Ik denk dat we hieruit nog heel wat zouden kunnen leren.

De heer Ludo Sannen : Dit zou dan een mogelijkheid zijn om de beoordeling van de leraars over hun job te evalueren ten opzichte van anderen. Op deze manier heb je wel het element schoolwelbevinden nog niet voldoende geanalyseerd.

Minister Luc Van den Bossche : Dat is inderdaad correct, maar aangezien het een subjectief gegeven is, moet je natuurlijk de achtergrond waartegen het subjectief gegeven zich afspeelt ook duidelijk in kaart brengen. Wetenschap-

pelijk zou ik gelijk hebben met dat eraan toe te voegen en eraan te laten voorafgaan.

De heer Ludo Sannen : Dan hebt u in dat verband een belangrijke pedagogische opdracht. Het zal niet eenvoudig zijn om al die leraars een andere inschatting van hun functie ten opzichte van het maatschappelijk gebeuren aan te leren.

Minister Luc Van den Bossche : Dat laat ik aan u over. Pedagogie is niet mijn sterkste zijde. (*Opmerking van mevrouw Nelly Maes*)

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, andere opmerkingen uit de analyse in Nederland kunt u terugvinden in de commissieverslagen. Ik kom daar dus niet meer op terug. Uit uw beleidsbrief blijkt echter niet dat men uiteindelijk wil overgaan tot fusies.

Ik heb al gesteld : samenwerkingsverbanden zullen ongetwijfeld een centrale dynamische kracht opwekken. U mag dan nog de autonomie en de lokale vrijheid prediken, u beseft voldoende dat bij het aangaan van samenwerkingsakkoorden, elk orgaan dat wordt gecreëerd, zichzelf sterk wil maken. Het volstaat om naar de Vlaamse Raad te kijken om te beseffen dat dergelijk orgaan zichzelf een rol en een functie wil toekennen. Daarbij dient rekening gehouden met het feit dat zij zelf het budget beheersen. Daarom stel ik enkele vragen bij de plaatselijke autonomie.

Minister Luc Van den Bossche : Ik denkt dat uw analyse en uw voorspelling volkomen juist zijn. Zelfs als het samenwerkingsverband zwaar weegt, is er al meer sprake van autonomie dan wanneer alles wordt beslist door de centrale administratie in Brussel of door het net.

Ik geef echter eerlijk toe : de werkelijke realisatie van de autonomie, waar ik een beetje van droom, en die in principe theoretisch is ingeschreven in mijn decreet, is een autonomie die er niet alleen is voor het samenwerkingsverband, maar ook voor de school. Het pedagogisch gebeuren speelt zich immers in de scholen af.

In de realiteit zal het jaren duren voor we dit bereiken. Het is immers noch door wijsheid, noch door inzicht, noch door decreet, noch door beslissingen van welke minister dan ook, dat een cultuur zich wijzigt. Zoiets vraagt altijd tijd en een gepast spanningsveld. Ik zal gelukkig zijn als het fenomeen zich voordoet zoals u het beschrijft, indien daarbij snel een spanningsveld ontstaat bij de scholen, waarbij men zich verzet tegen een sterke concentratie van macht op het niveau van het samenwerkingsverband.

Veranderingen inzake mentaliteit en cultuur kunnen enkel worden gedragen door mensen. Het is niet belangrijk dat die in het begin niet enthousiast zijn. Zolang ze maar meegroeien, is er geen probleem.

De heer Ludo Sannen : Ik stel vast dat dit al een veel nauwkeuriger analyse is dan wat tot nu toe – ook door u – geformuleerd werd.

Het is uw bedoeling om het aanbod te beperken in het secundair onderwijs. De overschakeling naar het eenheids-type is echter nog niet voldoende geëvalueerd. Deze beperking zal leiden naar meer heterogene groepen, en zo naar een risico op meer zittenblijvers. Is dergelijke beperking wel verantwoord voor het technisch en beroepsonderwijs ? Daar ligt ook een verantwoordelijkheid ten opzichte van de bedrijfswereld. Een inkrimping van het aantal studierichtingen garandeert geen direct inspelen op de industriële en economische evoluties.

Het ASO ziet u in uw beleidsbrief als de ideale voorbereiding op het hoger onderwijs. Wat bedoelt u daarmee ? U hebt het over een meer gerichte aanpak tijdens de laatste leerjaren van het secundair onderwijs. Dit gegeven, gekoppeld aan eventuele toegangsexamens voor bepaalde studierichtingen, houdt het gevaar in dat specialisatie terug zijn intrede in het secundair onderwijs zal doen.

Volgens mij moet het ASO principieel in een zo breed mogelijke opleiding voorzien. De dynamiek, die door het organiseren van ingangsexamens zou worden op gang gebracht, zal ongetwijfeld een specialisatie van het secundair onderwijs met zich meebrengen. Dat moeten we kost wat kost vermijden, om de verworvenheden uit het verleden niet te laten verloren gaan.

Specialisatie hoort immers niet thuis in dit onderwijs en moet dus zo lang mogelijk worden uitgesteld.

Wat is de plaats van het TSO, als u stelt dat het ASO dé voorbereiding is op het hoger onderwijs ?

Minister Luc Van den Bossche : Het is niet mijn bedoeling om u te onderbreken, maar ik moet het wel doen. Het is zeer gevaarlijk dit op deze manier te formuleren.

De heer Ludo Sannen : Ik stel een vraag.

Minister Luc Van den Bossche : Dat is niet waar. Een zin omdraaien is, als u het beschouwt volgens de wiskundige logica, niet hetzelfde. En dat is wat u doet.

Ik zeg dat, indien ASO niet door hoger onderwijs wordt gevolgd, dit dramatisch is qua tewerkstelling. TSO biedt enerzijds finaliteit en anderzijds toelating tot hoger onderwijs. Dat onderscheid maak ik, in tegenstelling tot u, want anders zitten we in een zeer gevaarlijke situatie, waarbij we het TSO opnieuw depreciëren.

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, uw antwoord bevredigt me in die zin dat ik het belangrijk vind dat de openheid van het TSO naar het hoger onderwijs, die het moeizaam heeft verworven, gehandhaafd blijft.

Voor bepaalde studenten biedt het TSO de mogelijkheid opnieuw te worden gemotiveerd om te studeren en daarvoor moeten de mogelijkheden gevrijwaard blijven.

Inzake de herwaardering van het BSO en TSO kan de inspanning om tot een tijdige heroriëntering te komen, alleen maar worden toegejuicht. De voorstellen om met deel-kwalificaties te werken lijken me zelfs erg interessant en bieden opnieuw toekomstperspectieven aan jongeren.

Ik herhaal niet mijn betoog van vorige week, maar in verband met de rechtspositie wil ik er nogmaals op wijzen dat de wijziging ervan zeker niet bijdraagt tot het aantrekkelijk maken van het ambt voor het betrokken personeelslid. In het kader van de herwaardering van het ambt is het een essentieel punt. De maatregel die u nu in verband met de benoemingsstop neemt, lijkt me onaanvaardbaar, omdat ze sociaal is. Ze ontnemt immers heel wat mensen rechten waarop anderen wel recht hebben, creëert onzekerheid, tast de motivatie aan en bedreigt op die manier misschien de kwaliteit. Het belangrijkste vind ik dat ze ook een sereen, open debat over de hervorming van het secundair onderwijs in de weg staat.

Minister Luc Van den Bossche : Wie het schoentje past, trekke het aan. Ik noem geen namen, maar het zijn bekende vakbondsmensen.

De heer Ludo Sannen : Mijnheer de minister, ik raad u aan vandaag de middenpagina te lezen van het Belang van Limburg. Er is een hele bladzijde te lezen over hoe mensen uit het onderwijs, die zich sterk engageren in de secundaire scholen, dit ervaren. Ik zou het dus niet zo vereenvoudigen door het enkel te beperken tot de vakbondsmensen.

Ik ben trouwens erg verheugd over de uitlatingen van uw partijgenoot, de heer Swinnen. Ook volgens hem is deze benoemingsstop niet wenselijk.

Minister Luc Van den Bossche : Hij zal moeten kiezen tot welke partij hij behoort.

De heer Ludo Sannen : Volgens de heer Swinnen zou de benoemingsstop lineair zijn, wat niet helemaal klopt. (*On-derbreking door minister Luc Van den Bossche*)

Mijnheer de minister, mag ik mijn betoog afmaken ? De benoemingsstop waarvan sprake in uw voorstel, is niet helemaal lineair. De heer Swinnen stipte aan dat men misschien uitzonderingen moet maken voor bepaalde richtingen en benoemingen onder bepaalde voorwaarden moet doorvoeren. Dit zou alleen maar mogelijk zijn als men ook zicht heeft op wat de uiteindelijke hervorming van het secundair onderwijs zal inhouden. Welke studierichtingen zullen nog worden aangeboden ? Wat zullen de gevolgen zijn ? Ik richt me hiervoor tot de heer Swinnen.

Minister Luc Van den Bossche : Mijnheer Sannen, weet u wat u zegt ? Ofwel kent u de cijfers niet, ofwel pleit u ervoor, als ik u letterlijk volg, om alleen de leraars van praktische vakken in het BSO en TSO te treffen. Daar pleit u voor. En sommige anderen ook blijkbaar in een interview, zonder het goed te beseffen.

Hoe zou u reageren op deze uitspraak : aangezien de vermindering van het aantal studierichtingen in het ASO beperkt zal zijn, aangezien het aanbod in het ASO weliswaar kleiner zal zijn, maar gezien de uitstroom door het feit dat bepaalde mensen de volgende drie jaar de pensioengerechtigde leeftijd bereiken, is het niet echt noodzakelijk een benoemingsstop door te voeren. Maar het is zeker noodzakelijk in het TSO en BSO, gezien de vermindering van het aantal studierichtingen en de specificiteit en niet-multi-inzetbaarheid van degenen die praktische vakken geven. In deze twee onderwijsvormen is het probleem het grootst, dus zullen we hier geen benoemingen meer doorvoeren, zelfs niet als men onder 85 percent zit. Daarvoor pleit u nu. (*Reactie van de heer Ludo Sannen*)

De heer Ludo Sannen : Mag ik mijn betoog verderzetten, mijnheer de minister ? Ik begrijp uw analyse, en steun die ook : als men een benoemingsstop afkondigt, dan moet men dat inderdaad doen op de wijze die nu wordt gevolgd. Maar ik ben een tegenstander van deze benoemingsstop. En ik ben ook van mening dat de voorwaarden, die de heer Swinnen vanochtend tijdens het interview naar voren bracht, niet relevant zijn.

Bij de uittekening van een onderwijsbeleid moeten we vooral nadenken over de rol van het onderwijs in de gehele ontwikkeling en vorming van jongeren ; over het feit dat men minder accurate kennis, maar meer ontwikkeling moet aanbieden in de school ; en over het zorgzaam omgaan met jongeren. Deze beleidsbrief heeft het eerder over structuren, nieuwe decreten, financiering.

Om de antwoorden op deze hogervernoemde fundamentele vragen in een beleid te vertalen, is meer nodig dan decreten, enveloppefinanciering, deregulering en sensibilisering. Ik hoop dat er tijdens deze zittingsperiode ruimte wordt vrijgemaakt voor deze maatschappelijke uitdagingen. Ik denk dan onder meer aan de belangrijke discussie over de eindtermen : dat lijkt me voor de maatschappij belangrijker dan het debat over structuren.

Tot slot nog deze bedenking. U schrijft in uw beleidsbrief dat de onderwijsoverheid zich sterk maakt dat de duidelijk herkenbare weerstand tegen de veranderingsstrategie via sensibilisering, positieve waardering, overleg en onderhandeling zullen worden overwonnen. De start van dit debat, mijnheer de minister, loopt wellicht niet zoals u dat had gewenst.

REGELING VAN DE WERKZAAMHEDEN

De voorzitter : Hiermee zijn wij aan het einde gekomen van onze werkzaamheden voor deze voormiddag.

Wij komen deze namiddag om 14.00 uur opnieuw bijeen om onze agenda verder af te handelen.

De vergadering is gesloten.

– *De vergadering wordt gesloten om 12.28 uur.*
